

ÇOCUK DOSTU ADALET POLİTİKA BELGESİ

ÇOCUK DOSTU ADALET POLİTİKA BELGESİ*

ANKARA - MART 2012

İÇİNDEKİLER:

I. GİRİŞ:	2
II. TOPLUMSAL BİR TASAVVUR: ÇOCUKLUK	3
III. ÇOCUK ADALET SİSTEMİ POLİTİKASINDA MEVCUT DURUM	4
IV. ÇOCUK ADALET SİSTEMİYLE İLGİLİ MEVZUAT	5
V. ÇOCUKLARA ÖZGÜ YARGILAMANIN ULUSLARARASI ÖLÇÜTLERİ: KAPSAMLI BİR ÇOCUK CEZA ADALET POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI.....	16
VI. ÇOCUK CEZA ADALET SİSTEMİNDE TEMEL SORUN ALANLARI VE ÖNERİLER ...	19
VII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME: BÜTÜNSEL BİR ÇOCUK ADALET SİSTEMİ	26
EK 1. Hakkında Suç İsnadı Olan Çocuğun Adalet Sistemindeki Konumu	29
EK 2. 2009 Yargı Reformu Stratejisi'nde Çocuk	32
EK 3. TÜİK ve Adalet Bakanlığı 2010 Yılı İstatistikleri	33

* Bu belge Hollanda Büyükelçiliğinin mali desteğiyle yürütülen “Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru” başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriği İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezinin sorumluluğundadır ve ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Hollanda Kraliyet Büyükelçiliğinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

I. GİRİŞ:

Çocuklar için adalet kavramı, tüm hukuklarda var olan çocukla ilgili kısımlara dair bir kavram değildir. Çocuklar için adalet kavramı tam da çocuğu yalnızca hukukun bir kısmı olmaktan çıkaran bir arayışa işaret eder. Bu kavram çocuğun yalnızca bir kısım, sınırlı bir hal olarak düşünülmediğini, hukukun tümünün dayandığı ilkenin çocuğu gören bir ilke olarak tesis edilmesi gerektiğini ifade eden bir kavramdır. Bu nedenle de çocuğu hukukun konusu olarak tanımlamayan, onu hukukun öznesi kılacak olan bir bakış açıdır. Çocuğu kendi başına bir değer/onur taşıyıcısı, dolayısıyla bir hak öznesi kişi olarak gören çocuklar için adalet bakış açısı, adaleti her türlü farkın farklılığını gören ve bu farklılıkların eşit değer ve hak taşıyıcısı olma özgürlüğüne sahip olduklarını bilen bir ilke olarak tanımlamaktadır. Nihayet çocuklar için adalet, çocukluğu eksiklik, tamamlanmamışlık, geçicilik hali olarak tanımlayan ve bu nedenle çocuğu görmeyen tüm zihniyet yapılarının değişimini talep eden, çocukluğu kendisine özgü değer ve ilgileri olan, bu nedenle de kendi özgünlüğünü taşıma hakkı üzerinden eşit kişi haklarına sahip olunan bir var olma tarzı olarak tanımlayan bir bakış açıdır.

Bununla birlikte, çocuklar için adalet dendiğinde ilk akla gelen çocuk adaleti sistemidir. Hepsinde olmasa dahi, çoğu çocuk adalet sistemi uygulaması çocuğun en yüksek yararını gözeterek şekilde işlememekte; başlangıç amacı çocuğun en yüksek yararı olsa da, sonuçta çocuk hakları açısından ciddi ihlaller ortaya çıkabilmektedir. Sözüm ona çocukların refahına odaklanmış sistemler bile yargı sürecindeki temel korumaları yadsıyabilmekte, yetkililerin dikkatini başka türlü çekmeyebilecek suçlar için müdahalelere izin verebilmekte ve bakım ve eğitime yönelik kurumlarda çocuk suçluluğuna birincil cevap olarak özgürlükten yoksun bırakmayı kullanabilmekte ve böylelikle çocuk haklarını ihlal edebilmektedir. Bunun en önemli nedeni, çocuğun toplum tarafından kendine özgü bir fark olarak; çocuk olma hakkına ve çocuk olarak hakka sahip olma hakkına sahip bir birey olarak tanımlanmamış olmasıdır.

Kolluk güçlerinden adli tıbbı, mahkemeye ve kapalı kurumlara kadar, hem yetişkinler hem de çocuklar için karmaşık süreçleri içinde barındıran devasa adalet sistemi, dokunulması ve dönüştürülmesi hemen, anında mümkün olmayan, ciddi bir mücadeleyi gerektiren çok sayıda sorunu içermektedir. Bu sorunların çözümü için öncelikle çocuğa kendini gerçekleştirme hakkına sahip bir özne olarak bakmalıyız. Çocukların adalet mekanizması içinde görünür olmasını sağlayabilmek için bu konuda bir zihniyet değişikliği yaratılması zorunludur ve bu bakımdan elimizde bir dizi aracın olduğunu kabul edebiliriz. Ancak bu araçları nasıl kullanacağımızla ilgili temel bir sorun var. Bu belge, çocuklar için adalet kavramının önemli bir unsurunu oluşturan çocuk adalet sisteminin çocuğun tüm haklarını esas alan bir çerçevede yeniden kurgulanabilmesi için dikkate alınması gereken uluslararası ilke ve standartlara ve bu standartlar ekseninde uygulamadaki sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer vermektedir. Bunun için, Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ile diğer uluslararası belgelerde tanımlanan ilkeler esas alınmıştır.

Bu belgedeki bulgular ve öneriler, İHOP ve Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülen "Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru" başlıklı proje kapsamında 2012'de yayımlanan *Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi* başlıklı araştırma raporu ile Yrd. Doç. Eylem Ümit Atılğan ve Av. Aydın Atılğan tarafından hazırlanan ve 2009 yılında İHOP tarafından yayımlanan *Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye'deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi* başlıklı rapor

esas alınarak hazırlanmıştır. Her iki kaynağın ayrıca okunması çocuk adalet sistemi içindeki sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi başlıklı kitap üç araştırma raporundan oluşmaktadır: “Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi” (Duygu Öktem); “Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu” (Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, Emrah Kırımsoy, Esin Koman, Dilek Karagöz); “Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış” (Dilek Kumcu).

II. TOPLUMSAL BİR TASAVVUR: ÇOCUKLUK

Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de (ÇHS) 18 yaş altı her bireyin çocuk olarak tanımlanmasının amacı, koruyucu bir hüküm yaratmaktır. Çocukların korunmasını güvence altına almak için yaşa dayalı yasal ve toplumsal özel muamele gereklidir. Ancak, çoğunlukla, çocukların yaşı ve yetişkinlere göre daha az deneyim sahibi oldukları inancı, çocukların haklarından yararlanmalarını engellemek için gerekçe olmaktadır. Çocuk, Türkiye’deki tüm kurumsal yapılarda ailenin ve eğitimin bir parçası olarak görülmektedir ve bunun dışında bir tanıma sahip değildir. Çocuğu, doğumundan itibaren ayrı bir birey olarak düşünmemek, çocuğu hak öznesi bir birey olarak görmemek sadece ahlaken değil, hukuksal prosedürlerin işlemesi bakımından da çocuk açısından adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu bakış açısı ve inancın bir yansıması olarak, çocuğun toplumdaki düşük statüsünden, değersiz, geçici bir hal olarak görülmesinden dolayı çocuklar pek çok alanda adil olmayan muameleye ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Çağdaş hukuk metinlerinde çocuklar hakların öznesi olarak kurgulansa da hukukun nesnesi olmaktan kurtulamamışlardır. Çocukluk, günümüzde geçişken bir kategori olarak var olmaya devam etmektedir. "Çocuk Hukuku"nun özü çocuklar için talep edilen haklardır. Çocuk suçluluğunun hukuki bağlamı, modern toplumun çocuk paradigmasının hem üretildiği hem de uygulandığı bir zemindir. Hukukun sadece suç teşkil eden fiili işleyen çocuğa değil genel anlamda çocuğa bakışı toplumdaki bu sorunlu durumu yansıtır. Gerek çocuk tanımı gerekse çocukluk döneminin başlangıcı ve sonunun tespiti bu problematiğin gölgesinde gerçekleşir.

Toplumda çocuğun kendine özgü bir fark olarak, çocuk olarak tanınmaması; çocukların sırf çocuk oldukları için maruz kaldıkları adaletsizlik, uluslararası literatürde yaş ayrımcılığı olarak ifade edilmektedir. Bu adaletsizliğin giderilmesi ancak çocuğa yönelik yeni bir bakış açısının benimsenmesiyle mümkün olabilir. Bunun için, yasalarda yaş ayrımcılığının tanımlanması ve çocuğu özne olarak tanıyan bir adalet anlayışı ve uygulamalarının hukukun içerisinde yer alması gerekmektedir. Hayatın her alanında çocuğu bir kişi olarak görmenin tek yolu, onun dünyayı değiştirme ve kendi dünyası kılma hakkıyla ve gücüyle doğduğunu bilmekten, söylemekten ve bunu her yerde, her biçimde uygulamaktan geçmektedir.

Çocuk ve adalet, her çocuğun eşit olarak haklarından yararlanmasını akla getirmelidir. Çocukların eğitim, sağlık, adalet sistemi, sosyal yaşam gibi ilişkili oldukları her alanda, kendine özgü özelliklere sahip olan bir birey olarak kabul edilmesi ve adalet kavramının bu kabul üzerine kurulması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda “Çocuk Dostu Adalet”, çocuğun anlamlı katılımı, yüksek yararı, haysiyeti, ayrımcılığa karşı korunması ve hukukun üstünlüğü ilkelerini göz önünde bulundurarak, tüm çocukların yasal temsil, katılım, koruma

hakları da dahil olmak üzere tüm haklarının mümkün olan en yüksek seviyede korunmasını ve uygulanmasını güvence altına alan bir adalet sistemi olarak anlaşılmalıdır.

Çocuk Dostu Adalet ilkesi, çocuğu seven, koruyan, kollayan bir ilke demek değildir. Dostluk eşitler arası tam muhataplık ilişkisidir. Dostluk aslında diğ erinin ne düşündüğ ünün düşünülebildiği bir ilişki formu olduğ una göre, çocuk dostu adalet, eşitsiz ilişkilerde de söz konusu olabilecek sevgi, bakım gibi kavramlar temelli bir adalet anlayışı değildir. Çocuk dostu olmak, çocuğu eşitler içinde eşit bir birey olarak kabul etmek demektir. Çocuk dostu bir adalet anlayışı, çocuğun yerine düşünen değil, çocuğun ne düşündüğ ünü tahayyül edebilecek olan, bu tahayyül için de onu tanıyan, onunla konuşan, onu dinleyen, en önemlisi onu gören bir adalet anlayışıdır.

Çocuk dostu adalet çocuklar için adaleti sağlayacak bir adalet ilkesi olmalıysa, çocuğu toplumsal olarak inşa edilen bir yapı olarak göremez. Çocuk dostu olmanın anlamı, toplumun çocukla birlikte dinamik bir sürekli yeniden kurulma imkanı taşıdığı bilincinde açığa vurulur.

III. ÇOCUK ADALET SİSTEMİ POLİTİKASINDA MEVCUT DURUM

Türkiye, taraf olduğ u diğ er uluslararası insan hakları sözleşme ve belgelerin yanı sıra, 1990 yılında imzaladığı BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme'yi 1994 yılında TBMM'de onaylamış ve 1995 yılında yasal düzenlemeleri yaparak bir iç hukuk unsuru haline getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti 2002 yılında Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin iki İhtiyari Ek Protokolünü de kabul etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti bu sözleşmeye taraf olarak çocukların sosyal, ekonomik, kültürel, medeni ve siyasal tüm haklarına ilişkin sorumluluk almayı ve çocukların haklarının yerine getirilmesi konusunda gerekli uygulamaları yapmayı ve tedbirleri uygulamayı taahhüt etmiştir. Türkiye İstatistik Enstitüsü 2011 yılı verilerine göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık %33,7'sin, 19 altı yaş çocuklar oluşturmaktadır. Bu oranın ifade ettiğ i 25 milyon nüfus, çocukların haklarını yerine getirmek konusunda Sözleşme'de yer alan taahhütleri göz önüne alındığında devletin üstendiğ i sorumluluğun büyüklüğ ünü göstermektedir.

Adalet Bakanlığının verilerine göre; 2008 yılı itibari ile yaklaşık 600,000 çocuk yasalar ile muhalefete düşerek, mahkemeye çıkarılmış bunların arasından 15,000'i suçlu bulunarak hüküm giymiştir. Yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilen çocukların, 2008 yılı verilerine göre ortalama yargılanma süresi çocuk mahkemelerinde 414 gün, ağır ceza davaları için ise 502 gün olmuştur. Aynı yıl için yetişkinlere ait ortalama yargılanma süresi ağır ceza için 282 gün ve sulh ceza mahkemelerinde ise 258 gündür.¹

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 2. Maddesinde taraf devletlerin Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, hiçbir ayırım gözetmeksizin tanıyıp, taahhüt edeceğ ini belirtmektedir. Ancak Türkiye'de devlet kurumlarından alınan verilere baktığımızda, çocukların haklarının yerine getirilmesi konusunda yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerin yerine getirmek üzere hangi adımları attığını ve ne tür çaba gösterdiğ ini açıklıkla kamuoyuyla paylaşmadığını görmekteyiz.

¹ Adalet Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı

2001 yılında Birleşmiş Milletleri Çocuk Hakları Komitesi Türkiye'nin çocukların sosyal hizmetler, adalet, sağlık ve eğitim haklarının yerine getirilmesi için sosyal hizmetler, adalet, eğitim ve sağlık sistemlerinde yenilikler yapılması ve mevcut yasaların Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Türkiye'de suçla karşılaşan çocukların durumu konusunda uluslararası standartlar henüz adalet sistemine yerleştirilmemiş; daha da genel olarak, kapsamlı bir çocuk hakları politikasını oluşturma konusunda somut herhangi bir adım atılmamıştır.

Adalet sistemi içerisinde çocukların durumu değerlendirildiğinde, politikada göze çarpan eksiklikler genel hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların korunması konusunda yasal ve politik çerçeve dağınık bir yapıdadır; bu durum çocuğa bütüncül bir bakış açısından uzak olmasına neden olmaktadır. Çocukların korunmasını ilgilendiren farklı konular, çocukların gelişimsel ihtiyaçları ve hakları bütüncül bir yaklaşımdan uzak olarak, devletin farklı kurumları tarafından ele alınmaktadır. Farklı kurumlar arasında görev ve sorumlulukların tanımı açık ve net değildir. Sorumlulukların tam anlamıyla tanımlanmadığı bir koruma sistemi içerisinde çocuklar, hak ihlalleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler.
- Ulusal yasalarımız Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de yer alan temel ilke ve maddeler ile uyumlu hale getirilememiştir. Adalet Bakanlığı 2009 yılında adalet reformu için bir strateji ve eylem planı hazırlamışsa da, bu adım Meclisin onayını alamamıştır. Adalet reformu stratejisi içerisinde çocuk adalet sistemi hakkındaki öneri çocuk mahkemelerinin ve çocuk cezaevlerinin sayısının arttırılması olmuş, sistemde çocukların korunmasına ve önlemlere ait bir strateji maddesi yer almamıştır.
- Çocukların erişebilecekleri bir şikâyet ve hakların arayabilecekleri bir mekanizma mevcut değildir.
- Çocuk koruma sistemi içerisinde, çocukları ilgilendiren konularla ilgili ayrıştırılmış veriler sağlayan, hak-temelli bir izleme mekanizması yoktur. (Örneğin, tutukluluk süreleri, vb)

IV. ÇOCUK ADALET SİSTEMİYLE İLGİLİ MEVZUAT

Türkiye'de çocuk ceza yargılamasına ilişkin düzenlemeler birden çok kanun ve yönetmelikte dağınık bir biçimde bulunmaktadır. Bu normların büyük çoğunluğu yetişkinlere özgü suç ve ceza tasarımı göz önüne alınarak hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Türk ceza yargılama sistemine bakıldığında çocuklara özgü bir suç katalogundan ve çocuklara özgü yaptırım uygulamalarından söz etmek mümkün görünmemektedir. Dağınık düzenlemelerden oluşmuş çocuklara uygulanan bu kurallar demetinin "çocuk adalet sistemi" olarak adlandırılması dilin ve hukuk terminolojisinin sınırlarını zorlamayı gerektirmektedir.

Çocuk adalet sisteminin mevzuattaki temeli 2005 yılında Çocuk Koruma Kanunu'nun kabulüyle büyük ölçüde değiştirilmiştir. Cezai sorumluluk için asgari yaş sınırı 11'den 12'ye, failler aleyhine yetişkin olarak yasal takipte bulunma yaşı 15'ten 18'e çıkarılmıştır. Yine de mevzuat çocuklar için özel olarak düzenlemiş bir suç ve müeyyide katalogu sağlamamaktadır. Suçlar ve müeyyideler çok sayıda kanun ve tüzüklerde yer almaktadır. Bu normların büyük çoğunluğu yetişkin ceza adalet kavramı göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur.

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan 2010 değişikliklerinde yasadışı toplantı ve gösterilere katılan veya yasadışı örgütlerin propaganda malzemelerini dağıtan çocukların terör suçlarından yargılanmasını yasaklanmış ve terörle ilişkin suçlarla suçlananların cezaları azaltılmıştır.²

IV.1. Uluslararası Standartlar³

Uluslararası çocuk adalet sistemi standartları yirmi beş yılı aşkın bir süredir uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler, bölgesel düzeyde ise Avrupa Konseyi tarafından geliştirilmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gibi çocuklara özel araçlar ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi genel insan hakları sözleşmeleri devletlerin suçla karşılaşan çocuklar karşısındaki yükümlülüklerini belirlemek konusunda önemli işleve sahiptir. Bu sözleşmeler, yaptırım ve izleme mekanizmaları ile birlikte (sırasıyla Çocuk Hakları Komitesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olmak üzere), kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara yaklaşımla ilgili uluslararası standartları belirleyip geliştirmektedir. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi gibi bazı araçların, çocuklar da dahil olmak üzere tutuklu bulunan kişilere yönelik muamelenin izlenmesi konusunda özel bir yeri vardır. Bunların yanı sıra, gerek Birleşmiş Milletler ve gerekse Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen ve bağlayıcılığı olmayan pek çok bildirme ve tavsiye kararı ile çocuk adalet sistemi kapsamında suçla karşılaşan çocukların hakları ve yönlendirme, çocuk suçluluğunun önlenmesi, kamu hizmeti yaptırımları ve tedbirleri ve ayrıca tutukluluk gibi konulara ilişkin özel kurallar geliştirilmiştir.

IV.1.a. Birleşmiş Milletler - Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede (ÇHS) dört genel ilke bulunmaktadır: Yaşam hakkı, hayatta kalma ve gelişme hakkı; ayrımcılığa uğramama hakkı; çocuklarla ilgili her türlü eylemde çocuğun en yüksek yararının gözetilmesi gerekliliği ve çocuğun kendisini etkileyebilecek her türlü karar hakkında görüş bildirme hakkı. Bu hükümler devletlerin kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara nasıl muamele edeceklerine dair yaklaşımlarının bir parçasını oluşturmaktadır. Devletler, çocuk adalet sistemi ile ilgili yasa, politika ve uygulamaların tüm çocuk haklarını koruyacak ve gelişimlerini sağlayacak şekilde düzenlenmesini güvence altına almalıdır. Özellikle, alınacak tüm kararlarda çocuğun en yüksek yararının gözetilmesinin en temel öncelik olmasını ve ayrıca yaşı ve olgunluğu ışığında çocuğun görüşlerinin dikkate alınmasını sağlamalıdır. ÇHS, insan hakları ve ilgili yasal güvenceleme tam olarak uyulması kaydıyla, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için özel yasa, usul ve kurumların oluşturulmasını; başka bir deyişle, bütünüyle özel bir çocuk adalet sistemini; cezai ehliyet yaşı alt sınırın belirlenmesini ve söz konusu çocuklarla yargı yoluna başvurmaksızın ilgilenilmesini sağlayacak tedbirlerin alınmasını şart koşmaktadır (Madde 40). Devletin suçla karşılaşan çocuklara karşı yaklaşımı ise çocuk suçluluğunu önlemeye yönelik olmalıdır ve çocukların ceza adalet sisteminden

² Bununla birlikte, insan hakları örgütlerinin raporları sözü geçen değişikliğin uygulanmadığını göstermektedir. 2011'in Nisan ayı sonu itibarıyla, yapılan değişikliği takiben toplam 424 çocuk gözaltına alınmış, bunların 129'u tutuklanmış ve cezaevine gönderilmiştir. İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi'nin raporuna göre terörle mücadele timleri çocukların evlerini sabahın erken saatlerinde basmış ve bu çocukları birkaç saat boyunca Terörle Mücadele bürosunda tutuktan sonra güvenlik biriminin Çocuk Şubesi'ne nakletmiştir.

³ Bu bölüm şu kaynaktan uyarlanmıştır: Thomas Hammerberg, "Çocuklar ve Çocuk Adalet Sistemi: İyileştirmeye Yönelik Öneriler," Strasbourg, 19 Haziran 2009 CommDH/IssuePaper(2009).
http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=202

bütünüyle başka seçeneklere yönlendirilmesi önemlidir. Çocuğun yaşını ve yeterli olgunluğa erişip erişmediğini dikkate alan yargılama ve hüküm süreçleri uygulanmalıdır.

IV.1.b. Çocuk Adalet Sistemiyle İlgili Birleşmiş Milletler Rehber Araçları

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararları olarak onaylanan üç temel uluslararası araç, çocuk adalet sistemiyle ilgili detaylı bir kılavuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri) 1990⁴
- Birleşmiş Milletlerin Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimine İlişkin Minimum Standart Kuralları (Pekin Kuralları) 1985⁵
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) 1990⁶

Birleşmiş Milletler ayrıca 2005 yılında Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Rehber İlkeleri kabul etmiştir.⁷ Bu ilkeler, doğrudan çocuk adalet sistemine odaklanmasa da, özellikle mağdurun da on sekiz yaşın altında olduğu durumlarda, zanlı çocuklarla ilgili yargılama usulleri için geçerlidir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ve benzeri araçların hükümlerini çocuk adalet sistemi ile ilgili pek çok konuya açıklık getiren bu rehber ve kuralların Sözleşme ile birlikte ele alınması gerekir.

IV.1.c. Tutuklulukla İlgili Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri

Tutuklu bulunan çocukların hakları ile ilgili Birleşmiş Milletler rehber ilkeleri Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Havana Kurallarını içermektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunca bu konuda alınan çeşitli kararlarda⁸ çocuk adalet sistemi alanındaki uluslararası standartlara dikkat çekilmektedir. Çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasıyla ilgili her türlü kararda çocuğun en yüksek yararının gözetilmesi şartına ısrarla vurgu yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Çocuğa Yönelik Şiddet konusunda 2006 yılında yaptığı çalışmada, tutuklu bulunan çocukların çok yüksek düzeyde fiziksel şiddet ve cezaya maruz kaldığı vurgulanmış ve bu durumun sona erdirilmesi için özel çaba harcanması tavsiye edilmiştir.⁹

IV.1.d. Yaptırım ve Tedbirlerle İlgili Avrupa Konseyi Kararları

Avrupa Konseyi 2008 yılında Yaptırım ve Tedbirlere Maruz Kalan Çocuk Suçlular için Avrupa Kurallarını kabul etmiştir.¹⁰ Bu kurallar devletlerin çocuk suçlulara muamelesinde izlemesi gereken önemli ilkeleri belirlemektedir. Bunlar arasında, bir yaptırım ya da tedbir kararının alınması ya da uygulanmasında çocuğun en yüksek yararının gözetilmesi ve oranlılık ilkesinin

⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen 45/112 No'lu karar, 14 Aralık 1990.

⁵ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen 40/33 No'lu karar, 29 Kasım 1985.

⁶ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen 45/113 No'lu karar, 14 Aralık 1990.

⁷ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyince kabul edilen 2005/20 No'lu karar, 22 Temmuz 2005.

⁸ Başta tutuklu olan çocuk ve gençlerle ilgili olanlar olmak üzere adalet sistemi yönetiminde insan hakları ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi E/CN.4/RES/1996/32 (1996), E/CN.4/RES/1998/39 (1998) ve E/CN.4/RES/2000/39 (2000)No'lu kararlar almıştır.

⁹ Birleşmiş Milletler Çocuğa Yönelik Şiddet Bağımsız Uzman Raporu, A/6199, 26 Ağustos 2006.

¹⁰ Yaptırım ya da Tedbire Maruz Kalan Çocuk Suçlular için Avrupa Kuralları hakkında CM/Rec (2008)

uygulanması şartı bulunmaktadır. Örneğin, işlenen suçun ağırlığına bağlı olarak çocuğun yaş, fiziksel ve zihinsel sağlık, gelişim ve yeterlik durumu ile içinde bulunduğu şartlar göz önünde tutulmalıdır. Bu ilkeler söz konusu tedbirlerin çocukların özel durumuna göre düzenlenmesini ve gereksiz bir gecikme olmadan uygulanmasını ve asgari müdahale ilkesine uygun olmalarını şart koşmaktadır. Çocuklar tedbirlerin alındığı yargı süreçlerine etkin olarak katılabilmeli ve yargı süreçleri boyunca özel yaşamın gizliliği dahil olmak üzere tüm haklarından yararlanabilmelidir. Bütünsel bir yaklaşımın sağlanması ve çocukların bakımının devamı için çeşitli uzmanlık alanlarının ve kurumların dahil olduğu bir yaklaşımın benimsenmesi şarttır. Alanda çalışan kişiler özel eğitim almalı ve çocuğun hayatına yapılacak müdahalenin anlamlı kılınması için gerekli kaynaklar temin edilmelidir. Uygulanan tüm yaptırımlar düzenli olarak izlenmeli ve denetlenmelidir. Bu belge, ayrıca, tüm üye ülkelerin yasa ile tanımlamaları, politikalarla uygulamaya koymaları ve uygulamada izlemeleri gereken gözaltı koşullarına dair ayrıntılı bir rehber niteliğindedir.

IV.1.e. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Rehber İlkeleri

Avrupa Konseyi bunların yanı sıra çocuk suçluluğunun önlenmesine ve çocuk adalet sistemine ilişkin bir dizi tavsiye kararı almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Çocuk suçlulara karşı toplumsal tepkiler hakkında R (87) 20 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Göçmen ailelerden gelen gençler arasındaki çocuk suçluluğuna karşı toplumsal tepkiler hakkında R (88) 6 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Suçluluğun önlenmesinde erken psiko-sosyal müdahalenin rolü hakkında R (2000) 20 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Çocuk suçluluğuna yaklaşımda yeni yollar ve çocuk adaletinin rolü hakkında R(2003) 20 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Zihinsel engelli kişilerin insan hakları ve onurunun korunmasına ilişkin R(2004)10 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Yatılı bakım merkezlerinde kalan çocukların haklarına ilişkin R(2005) 5 Sayılı Tavsiye Kararı;
- Avrupa Cezaevi Kuralları hakkında R(2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı

IV.2. Çocuklara Özgü Yargılamanın Uluslararası İlkeleri ve Türkiye'deki Mevzuat ve Uygulama

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, taraf devletlerin uygulamalarını izlediği raporlar sonucu 2007 yılında 10 No'lu Genel Yorumu yayımlamıştır. Bu metin Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Yönetimi için Asgari Standart Kurallarını (Pekin Kuralları), Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması için Birleşmiş Milletler Kurallarını (Havana Kuralları) ve Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi İçin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkelerini (Riyad Kuralları) esas alarak oluşturulmuştur. Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları başlıklı bu genel yorum, çocuk ceza adaletinde kapsamlı bir politikanın ilkeleri, kapsamlı bir politikanın temel öğeleri, çocuk ceza adaletinin örgütlenmesi, bilinç geliştirme ve eğitim ile veri toplama, değerlendirme ve araştırma konularında uygulamalara rehberlik sağlamaktadır.

IV.2.a. Ayrım Gözetmeme (ÇHS Madde 2)

Ayrımcılık tanımının ÇHS’de yer almaması Sözleşme’yi yorumlarken daha geniş bakmamızı gerektirmektedir. Ayrımcılığın tanımı detaylı olarak BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. maddesinde yer almaktadır. Bu madde ile taraf her Devlet, *“bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi”* taahhüt etmiştir. Aynı Sözleşme’nin çocukların haklarını düzenleyen 24. maddesi ile de her çocuğun *“ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın ailesi, içinde yaşadığı toplum ve Devlet tarafından, bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerine hakkı olduğu”* vurgulanmıştır. Hukuk önünde eşitlik de aynı Sözleşme’nin 26. maddesi ile hukukun bu alanda her türlü ayrımcılığı yasakladığı ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlaması gerekliliğini düzenlenmiştir. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile ikiz sözleşme olarak anılan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi de 2. maddesi ile ayrımcılık yasağını *“bu Sözleşmede öne sürülen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da başka bir statü gibi herhangi bir ayrım gözetmeksizin uygulanacağını güvenceye bağlamayı üstlenir”* şeklinde düzenlemiştir.

Türk hukukundaki ayrımcılık odaklı hükümlerin ilki Anayasa’da yer almaktadır. Anayasa’nın genel esaslar başlıklı birinci bölümünde yer alan 10. madde ile herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu düzenlenmiştir. 12 Eylül 2010 tarihli anayasa değişikliği¹¹ ile çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık düzenlenerek çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hükmü getirilmiştir. Eşitlik ilkesine devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Anayasanın suç ve cezalara ilişkin esasların yer aldığı 38. maddesi ile *“kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez”* hükmü düzenlenmiştir.

Türk Ceza Kanunu’nda ise *“Adalet ve Kanun Önünde Eşitlik”* ilkesi başlığı ile 3. maddede *“Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayrım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz”* denilerek ayrımcılık yasağına işaret edilmektedir.

İnsan Hakları Komitesi’nin 1998 tarihli genel yorumunda da belirtildiği gibi, ayrımcılık yasağı çocukların insan haklarının korunmasında ve gerçekleşmesinde *“temel ve genel bir ilke”*dir. Yukarıda bahsedilen iç hukuk normları uluslararası çocuk ceza adalet sistemindeki düzenlemeler ile uyumludur. İç hukuk düzenlemelerinde *“yaş”*a dayalı ayrımcılık açıkça

¹¹ Kanun No: 5982, Tarih: 7.05.201, Resmi Gazete Tarihi: 13.5.2010, Sayı: 27580. Bu Kanun 12.09.2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve buna ilişkin Yüksek Seçim Kurulu Kararı 23.09.2010 tarihli ve 27708 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

sayılmamıştır. Ceza hukuku açısından yaşa dayalı ayrımcılıktan anlaşılması gereken, BMÇHK Genel Yorum 10'da yer alan hali ile *"çoğunlukla psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunların sonucu olan serserilik, okuldan ve evden kaçma ve benzeri tutumlar gibi davranışsal sorunların suç sayılması"*dir. Türk hukukunda çocuk suçları olarak adlandırılan, 18 yaşını doldurmuş kişiler tarafından yapıldığında suç olmayan ancak çocuklar tarafından yapıldığında suç olan fiillere dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk ceza hukukunun sistematüğinde suç vasıflarında ya da suçun daha az cezayı gerektiren hallerinde ayrı bir madde ya da fıkra olarak çocuk için özel düzenlemeler, örneğin yaş küçüklüğü sebebiyle cezai sorumluluğun olmaması ya da daha az cezayı gerektiren halleri ayrı başlıklar altında yer almamaktadır. Ceza hukuku sistematüğünde temel ceza belirlenir ve yaş küçüklüğünü düzenleyen 31. madde dikkate alınır. Bu maddede; yaş gruplarına göre ceza kovuşturması yapılamayacağı gibi verilecek cezalarda indirim yapılacağı ya da verilecek cezanın belirli bir miktarı geçemeyeceği düzenlenmiş bulunmaktadır. Vurgulandığı üzere, bu durum tüm suç vasıfları bakımından geçerlidir, suç vasıfları bakımından çocuklar için ilgili maddelerde ayrı ayrı düzenleme yapılmamıştır. Yaşa dayalı tek düzenleme bu olup, Çocuk Suçlarının Önlenmesi için BM İlkeleri'nin (Riyad İlkeleri) 56. maddesindeki *"Gençlerin damgalanmaları, kurban ve suçlu konumuna itilmelerini önlemek amacıyla, yasaların, yetişkin bir kimse tarafından işlendiğinde suç saymadığı ve cezalandırmadığı davranışların genç bir kimse tarafından sergilenmesi durumunu da suç saymamalı ve cezaya konu etmemelidir"* düzenleme ile örtüşmektedir.

Ceza adalet sistemlerinin damgalayıcı etkisinin yol açtığı ayrımcılıkla mücadele etmek de sözleşmenin taraf devletlere yüklediği bir başka görevdir. Suç işledi damgasını ömür boyu taşıyan çocuğun eğitim veya emek piyasasına ulaşmak istediğinde uğradığı ayrımcılığa da devletler gözlerini kapatamaz. ÇHS'nin 40(1). Maddesinde işaret edildiği gibi, bu tür ayrımcılığı önlemeye dönük önlemler alınması, kamuoyunda suç işlemiş çocukların yeniden toplumla bütünleştirilmeleri için uygun destek ve yardım alabilmelerine ve toplumda yapıcı bir rol edinmelerine olanak sağlayan kampanyaların yürütülmesi de önemlidir.

IV.2.b. Çocuğun Yüksek Yararı (ÇHS Madde 3)

BMÇHK tarafından Sözleşmenin temel ilkelerinden biri olarak tanımlanan *"çocuğun yüksek yararı"* ilkesi ilk defa 1959 tarihli çocuk hakları bildirgesinde yer almıştır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi Sözleşme'nin kendi içinde de doğrudan atıf yaptığı bir ilkedir. Örneğin; ÇHS'nin 37. maddesinin c fıkrasının ikinci bendinde *"Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır"* denilmekte ve 40. maddenin ikinci fıkrasında *"Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;"* şeklinde doğrudan kavram olarak yer almaktadır. Doğrudan atıf yapılan bu maddelerin dışında mutlak bir sınırı olmayan bu madde çocuk ceza yargılamasında karşımıza ilk andan itibaren yapılan işlemlerden çocuğun tamamen sistemin dışına çıkmasına ve hatta tekrar adalet sistemine girmemesine yönelik yapılan işlemler boyutuyla ilgilendirmektedir.

Bir başka Birleşmiş Milletler düzenlemesi ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 10. maddesinde yer almaktadır. Madde kapsamında annenin doğum öncesi ve sonrası makul süre izinli sayılması, bu dönemlerde çalışan anneye ücretli izin verilmesi ya

da yeterli toplumsal güvenlik yardımını kapsayan izin olanağı sağlanması, özel koruma ve yardım önlemlerinin alınması, çocuk ve gençlerin ekonomik ve toplumsal sömürüden korunması, ahlak ya da sağlıklarına zararlı, yaşamları için tehlikeli ya da normal gelişmelerini önleyecek işlerde çalışmalarının yasayla ceza yaptırımına bağlanması, saptanacak bir yaş sınırının altında ücretli çocuk emeği kullanmanın yasayla engellenip cezalandırılması gerekliliği düzenlenmiştir.

Uluslararası düzenlemeler inceleme kapsamında sınırlı perspektiften değerlendirildiğinde, çocuğu ilgilendiren tüm uygulamalar bakımından yol gösterici ilke özelliği taşıyan “*çocuğun yüksek yararı*”nın idari ve adli makamların yapacağı tüm işlemlerde dikkate alınması gerektiği yorumuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla, çocuk adalet sisteminde “*çocuğun yüksek yararı*” kavramı çocuğun adalet mekanizmasıyla temas ettiği andan itibaren devletin aktif ve pasif sorumluluklarına işaret eder.

Soyut bir kavram olan “*çocuğun yüksek yararı*”nın iç hukukumuzda somut düzenlemeleri 12 Eylül 2010 değişiklikleri ile birlikte Anayasa’da yer almıştır. Anayasa’nın “ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41. maddesinde; “*her çocuğun, korunma ve bakımdan yararlanmaları, yüksek yararlarına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babalarıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu*” düzenlenmiştir. Ayrıca aynı madde ile; “*devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma yükümlülüğü*” düzenlenmiştir. Anayasa’dan hareketle ÇKK’nın 4. maddesi ÇHS’ye uygun düzenlenmiştir. ÇKK’nın uygulanmasındaki ilkelerden biri çocuğun esenliğinin ve yararının korunması olarak belirlenmiştir. Yine 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Çocuğun Korunması başlıklı bölümünde 346. madde ile koruma önlemleri başlığı ile “*çocuğun menfaati ve gelişmesi*” kavramı yer almıştır. Yine aynı kanun ile çocuğun ana babadan ayrılma halinde de çocuğun yararının gözetileceği düzenlenmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunundaki düzenlemeler ceza hukukunun kapsamında olmamakla birlikte çocuğun yüksek yararına değinen sınırlı düzenleme olması hasebiyle yer verilmiştir.

Çocukların ailelerinden yargılama süresince ayrı kalması çocukların gözaltına alınmaları ve tutuklanmış olmaları nedeniyle söz konusu olmaktadır. Özgürlüğünden yoksun kalma haline ÇHS kapsamında bakıldığında, ele alınması gereken madde 40. maddedir. Sözleşme’nin 40. madde düzenlemesinin kapsamında ilk değinilen hak; “*ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkı*”dır. Bu hakkın ulusal hukukumuzda yansımaları yoktur ancak bu hak doğrultusunda geniş bir yorumla Anayasa’nın 17. maddesine ulaşabiliriz. Anayasa’nın 17. maddesinde yer alan “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamama*” hükmü çocuklar açısından da geçerlidir.

Genel olarak, suçla karşılaşan çocuğa toplumun göstereceği tepki, yani hukukun uygulayacağı yaptırım çocuğun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olmalıdır ve nihai hedefi çocuğu cezalandırmak değil, onu rehabilite ederek topluma yeniden kazandırılmasını sağlamak olmalıdır. Bu esasta, çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda, öncelikle "sorumluluk" ve "suçlu olarak kabul etme" kavramlarını birbirinden ayırmamız gerekir. Toplum, suç olarak nitelenen bir eyleme karışan çocuklara karşı acil, kararlı ve adil olarak tepki vermelidir. Bu tepki, çocukların haklarla donanmış insanlar olarak tam anlamıyla saygı görmelerini sağlayacak somut bir davranış değişikliğinin gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamalıdır.

IV.2.c. Adil Yargılanma Hakkı (ÇHS Madde 40(2))

Esas olarak ÇHS'nin 40(2). Maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı altında ÇHS şu hakları ve ilkeleri saymaktadır: Çocuk ceza adaletinde geriye dönük uygulama olmaması (madde 40(2)(a)); masumiyet karinesi (madde 40(2)(b)(i)); görüşlerinin dinlenilmesi hakkı (madde 12); yargılamaya etkin katılma hakkı (madde 40(2)(b)(iv)); suçlamalar hakkında ivedi ve dolaysız bilgi verilmesi (madde 40(2)(b)(ii)); yasal ve diğer uygun yardımlar (madde 40(2)(b)(ii)); gecikmeksizin ve ana-babaların katkısıyla karar alınması (madde 40(2)(b)(iii)); zorunlu kendi aleyhine tanıklığın olmaması (madde 40(2)(b)(iv)); tanıkların varlığı ve soruşturulması (madde 40(2)(b)(iv)); itiraz/temyiz hakkı (madde 40(2)(b)(v)); ücretsiz çevirmen yardımı (madde 40(2)(vi)); özel yaşama tam saygı (madde 16 ve 40(2)(b)(vii)). Adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde doğrudan değinilen bir ilkedir. Adil yargılanma; şüpheli ve sanık haklarını, yargılamanın makul sürede tamamlanmasını, cezaların kanuniliğini içerir. Bu kapsamda, Anayasa'da *"işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmama"* ve *"suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilememe"* hükümleri yer almaktadır. Anayasa'nın 38. maddesi ile düzenlenen bu hak TCK'da 2. madde ile suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile *"Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz"* şeklinde düzenlenmiştir.

CMK'nın 185. maddesinde düzenlenen 18 yaşını doldurmamış sanık için kapalı duruşma yapılması, Adli Sicil Kanunu'nun 10. maddesinde düzenlenen 18 yaşını doldurmamış kişilerin adli sicil ve arşiv bilgilerinin gizli tutulması, ÇKK'nın 4. maddesinde düzenlenen yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması düzenlemeleri çocuğun yüksek yararının gözetilmesine örnek düzenlemelerdir.

IV.2.d. Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı (ÇHS Madde 6)

Çocukların yaşaması, hayatta kalması ve gelişmesi ÇHS tarafından ana ilkelerden biri olarak sayılmıştır. Bu ilkeyi mümkün olduğu kadar geniş yorumlayıp, yaşama, hayatta kalma ve gelişme haklarına yönelik tüm tehditleri 6. madde kapsamında değerlendirmemiz gerekir. Bu kapsamda, yargılama sistemine giren çocuğun zihinsel, bedensel, psikolojik ve toplumsal gelişimleri değerlendirilmelidir.

Bu düzenlemeye paralel düzenlemeler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Ek İkinci İhtiyari Protokolü'nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Ek Protokolü'nde, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'ünde yer almaktadır.

İç hukuk düzenlemelerimizde yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı ise Anayasa başta olmak üzere birçok kanunda düzenlenmiştir. Anayasa'nın 17. maddesi *"Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir"* şeklindedir. Ayrıca 38. madde ile *"ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez"* hükmü düzenlenmiştir. Anayasa'da düzenlenen ve herkes için geçerli olan bu düzenlemeler elbette çocuklar için de geçerlidir. Anayasa'nın 12 Eylül 2010 değişiklikleriyle düzenlenen çocuk hakları maddesiyle; *"Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar."*

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” düzenlemesi getirilmiştir. Ayrıca 61. maddede *“koruma ve toplumda kendilerine yaşar bir hayat seviyesi sağlama”* ile *“korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alma”* yükümlülüğü düzenlenmiştir.

TCK'nın bu hak ile ilgili düzenlemeleri ise sırasıyla kasten öldürme (Madde 81); kasten öldürmenin nitelikli hali (çocuğa karşı işlenmesi verilecek cezayı ağırlaştırmaktadır, Madde 82); intihara yönlendirme (Madde 84); kasten yaralama (Madde 86); neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama (Madde 87); insan üzerinde deney (Madde 90); organ ve doku ticareti (Madde 91); çocuk düşürtme (Madde 99) ve çocuk düşürme (Madde 100) şeklindedir.

Çocuğun yaşama hakkına dair iç hukuk düzenlemelerinin oldukça çok olmasına rağmen gelişme hakkına doğrudan işaret eden bir düzenleme bulmak çok mümkün değildir. ÇKK'nın yukarıda da değindiğimiz temel ilkeleri düzenleyen 4. maddesinde her ne kadar Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması ilkesinin gözetileceği düzenlense de tek düzenlemenin bu olması çocukların gelişim haklarının iç hukuk mevzuatında ne kadar garanti altına alındığının göstergesidir.

Çocukların yargılama süreç ve ortamlarında şiddet ve sömürüye uğradıklarına ilişkin açık bir veri yoktur. Çocuğu ailesi ya da yakın akrabaları tarafından maruz kaldığı baskı ya da şiddete ve sömürüye dair bir veri de bulunmamaktadır.

IV.2.e. Çocuğun Görüşlerine Saygı (ÇHS Madde 12)

Çocuğun görüşlerine saygı kavramı, ÇHS'de düzenlenen diğer haklara erişim konusunda genel ilkelerden biri olarak kabul edilecek şekilde geniş kapsamlı düzenlenmiştir. Diğer genel üç ilkede olduğu gibi, keskin ve kesin sınırlar bu düzenlemede de yoktur. Maddenin birinci fıkrasındaki düzenleme, *“görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuk”*, *“kendini ilgilendiren her konu”*, *“görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı”*, *“çocuğun yaşı ve olgunluk derecesi”*, *“gereken özen”* kavramlarından oluşan beş bileşeni içermektedir. Bu beş bileşenin Türk hukukundaki yansımalarına tek tek bakılması gerekmektedir.

İç hukukumuzda çocuğun görüşünün alınmasının nasıl düzenlendiğine baktığımızda normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan Anayasa'nın hakların korunması ile ilgili hükümleri değerlendirmemiz gerekiyor. Anayasanın hak arama hürriyeti başlıklı 36. Maddesi *“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir”* şeklinde düzenlenmiştir. İddia ve savunma yapılabilmesi ve adil yargılanma hakkının gereği ise dinlenilme hakkıdır. Bir başka deyişle Anayasa ayırım gözetmeksizin, yani çocuklar da dahil herkesin dinlenilme hakkı olduğunu düzenlemiştir.

Çocuğunun görüşlerine saygı gösterilmesi hakkı, hakkındaki suçlamalardan ve yürütülen adli işlemlerden haberdar olma ile yakından ilgilidir. Bu hakkın adil yargılanma güvencesi altında yargılamaya etkin katılma hakkı ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Adil yargılanma hakkı, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca iç hukukumuzda uygulamakla ve uymakla yükümlü olduğumuz AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında *“Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme*

tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir” düzenlemesiyle hukuki dinlenilme hakkına yer verilmiştir.

CMK'nın 147. maddesinde (ifade ve sorgunun tarzı); kendisine yüklenen suçun anlatılması, müdafii seçme hakkı, müdafinin hukukî yardımından yararlanma, müdafinin ifade veya sorguda hazır bulunması, müdafii seçecek durumda olmadığı ve bir müdafii yardımından faydalanmak istediği takdirde baro tarafından bir müdafinin görevlendirilmesi, yakınlarından istediğine yakalandığının derhâl bildirilmesi, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmama, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteme, aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırma, lehine olan hususları ileri sürme hakları sıralanmıştır. Çocuklar açısından kendilerine özgü bir usul hukuku olmaması sebebiyle CMK hükümlerinin geçerli olduğu için bu hükümler çocuklar açısından da geçerlidir. CMK, dinleme konusunda özel hükümler de içermektedir. Somutlaştırmak gerekirse CMK'nın 52. maddesinde mağdur çocukların dinlenilmesi esnasında sesli görüntülü kaydın yapılma zorunluluğu düzenlenmiştir. Sesli görüntülü kayıt ile çocuğun tekrar tekrar dinlenilme suretiyle ikincil mağduriyetine yol açmama düşüncesi bulunmaktadır. Nitekim bu düşünce CMK'nın 236. maddesinde işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilecektir.¹² CMK'nın 236. maddesi ve ÇKK'nın 22. maddesi birbiri ile uyumludur. Bu düzenlemede mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması hükme bağlanmıştır.¹³ Yine CMK'da 45. maddesinde yaş küçüklüğü tanık olarak dinlenilmede kanuni temsilcinin dinlenilmeye dair rıza göstermesi düzenlenmiştir. Çocuğun hukuki dinlenilmesi ise 18.06.1927 tarih ve 1086 sayılı HUMK ve 22.11.2011 tarih 4721 sayılı TMK kapsamında düzenlenmiştir.

IV.2.f. Çocuğun saygınlığı (ÇHS Madde 40(1))

Başta ÇHS olmak üzere, Pekin Kuralları, Havana Kuralları, Riyad İlkeleri gibi uluslararası belgeler ve bu belgelere ilişkin BM yorum ve tavsiye kararları çocuğun insanlık ailesinin saygın, eşit ve devredilemez doğuştan gelen haklara sahip bir üyesi olduğu ön kabulüne dayanır. Saygınlık kanunla ihtilafa düşen çocuklara nasıl muamele edileceğini gösteren rehber ilke durumundadır. Bu ilkenin altını dolduran önermeleri şöyle sıralayabiliriz:

Çocuğun saygınlık ve değer duygusuyla tutarlı muamele: Doğuştan kazanılan saygınlık ve doğal haklara ÇHS'nin önsözünde açıkça göndermede bulunmaktadır. Çocuğu aşağılama ve azarlamayı terbiye hakkı olarak gören geleneksel yaklaşımın bu ilke ile sınırlandırıldığını söylemek yanlış olmaz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin birinci maddesinde de tanımlandığı üzere, bütün insanlar özgür, onurları ve hakları bakımından eşit doğmuştur. Suç işledi diye çocuğa kendini değersiz hissettiren her uygulama ve muamele ÇHS'nin özüne ve sözüne aykırıdır.

Çocuğun insan haklarına ve başkalarının özgürlüklerine saygısını güçlendiren uygulamalar: ÇHS 29 (1)(b) maddesinde ifade edilen bu ilke, çocuk ceza adalet sisteminin temel hedefi olan çocuğun rehabilite olması ve toplumla bütünleşmesiyle yakından ilgilidir. Çocuk ceza

¹² Emredici hüküm olan bu maddenin aynı fıkrada yer alan maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hallerin saklı tutulması istisnası uygulamada çocukların ikincil mağduriyetine yol açmaktadır. Çocuklar soruşturma evresinde kimi zaman polis merkezlerinde ve savcılıkta olmak üzere iki defa, mahkemede en az bir defa dinlenilmektedir.

¹³ Uygulamada, çocukla önceden görüşmeyen uzmanın duruşmada hazır bulunmasıyla mahkemenin bu hükme uygun davrandığı varsayılmaktadır.

adaleti sistemi çerçevesinde çocuklara yönelik yaptırım ve muamelelerin insan hak ve özgürlüklerine saygıyı geliştirmeye dönük olması anlamına gelen bu ilke, devletlere çocuğa yönelik uygulamalarında çok önemli bir misyon yüklemektedir. Buna göre, çocuğun karşılaştığı uygulamaların adil yargılama güvencelerine tam olarak riayet etmesi şarttır. 10 No'lu Genel Yorumda Komite bu durumu şöyle ifade eder: "Çocuk ceza adaletinin, emniyet görevlileri, savcı, yargıç ve gözaltı görevlileri gibi başlıca aktörlerinin (ÇHS madde 40(2) ile tanınan adil yargılama vb.) söz konusu haklara tam olarak saygı göstermemeleri ve bunları uygulamamaları durumunda, çocuğun insan hakları ve başkalarının özgürlüğüne saygı göstermesi nasıl beklenebilir?"

Çocuğun yaşını, yeniden topluma kazandırılmasını ve toplumda yapıcı rol üstlenmesini gözetilen uygulamalar: Çocuğun yaşını, yeniden topluma kazandırılmasını ve toplumda yapıcı rol üstlenmesini gözetilen uygulamalar ilkesi, çocuk ceza adalet sisteminin her aşamasındaki tüm uygulamalarda gözetilmesi gereken temel yaklaşımı ifade etmektedir. Bu ilke, çocuğa uygulanacak yaptırımın amacını ve niteliğini de belirlemektedir. Çocuğu belli bir süre sadece kapalı kurumda tutmaktan ibaret olan bir yaptırımın bu amaca hizmet etmeyeceği açıktır.¹⁴

Çocuğun saygınlığının gözetilmesi, yasaları ihlal eden çocuklara yönelik her tür şiddetin yasayla yasaklanması ve önlenmesini gerektirir: Çocuklara yönelik şiddet iddiaları sadece ÇHS açısından değil aynı zamanda İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Madde 15'e de aykırılık ve ihlal niteliğindedir.

Komite, taraf devletler hakkında ulaşılan raporlar üzerinden, polisle ilk temastan mahkemeye çıkarılmadan önceki gözaltı ve tutukluluk dönemine ve çocukların kurumlarda kaldıkları sürece kadar, çocuk ceza adaletinin her aşamasında şiddetin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Komite, 10 No'lu Genel Yorumda, "taraf devletleri şiddeti önlemeye dönük etkin önlemler almaları, suçluların adalet önüne çıkarılması ve Ekim 2006'da BM Genel Kurulunun Çocuğa Yönelik Şiddet Araştırması (A/61/299) konulu raporundaki tavsiyelere uymaları doğrultusunda acil olarak harekete geçmeye" çağırılmaktadır.¹⁵

IV.2.g. Sözleşmedeki Hakların Yaşama Geçirilmesi (ÇHS Madde 4, 42 ve 44(6))

ÇHS'nin sözleşmedeki hakların yaşama geçirilmesiyle ilgili genel uygulama tedbirleri (Madde 4, 42 ve 44(6)), Çocuk Hakları Komitesinin 5 no'lu genel yorumunda açıklanmaktadır. Sözleşmedeki hakların yaşama geçirilmesi ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti devletine taraf olduğu ÇHS'deki tüm hakların iç hukuka uygulanması yükümlülüğünü getirir. Bu yükümlülük, iç hukuk normlarının Sözleşme'de yer alan haklara uygun olarak düzenlenmesini gerektirir. Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olan ÇHS'nin uygulama alanı bulabilmesi için Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) gibi doğrudan çocukla ilgili ilke ve düzenlemeleri içerir kanunlarla düzenlenmesi gerekir. ÇKK'nın temel ilkeleri düzenleyen 4. maddesinde ÇKK'nın uygulanmasında "*çocuğun haklarının korunması amacıyla çocuğun; yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması, çocuğun ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması, çocuğun, ailesinin,*

¹⁴ Türkiye'de çokça eleştirilmekle birlikte genel yaptırım türü olarak başvuru kapatmanın sonuçları, *Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi* başlıklı rapor içindeki "Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu" başlıklı araştırmada ayrıntılı olarak yer almaktadır.

¹⁵ BM Çocuğa Yönelik Şiddet Araştırması için bağımsız uzman raporu (A/61/299) http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_en.pdf

ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi, soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması, çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları, çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması ilkeleri gözetilir” düzenlemesi bulunmaktadır. Bu düzenleme ile ÇKK'nın uygulama ilkelerinin ÇHS ile uyumlu, yerinde bir uygulama olduğu söylenebilir.¹⁶

V. ÇOCUKLARA ÖZGÜ YARGILAMANIN ULUSLARARASI ÖLÇÜTLERİ: KAPSAMLI BİR ÇOCUK CEZA ADALET POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI

Mevcut çocuk adalet sistemlerini iyileştirmek isteyen devletlerin yararlanabilecekleri çok sayıda uluslararası standart, yasal ilke ve ayrıntılı kılavuzlar bulunmaktadır ve bu konuda bir eksiklik söz konusu değildir. Devletler, etkili ve hak temelli sistemleri uygulamaya sokmalı ve kanunla ihtilaf yaşayan çocukların esenliğini ve güvenliğini sağlamalıdır. Bu standartlar devletlerin mevcut çocuk adalet sistemleri ile ilgili olarak kendilerini ölçmelerine ve ölçümlerine olanak sağlayan bir dizi kapsamlı ve nesnel karşılaştırma noktası sağlamaktadır. İzleme süreci, Avrupa Konseyi ülkelerindeki iyi uygulama örnekleri ile ilgili farkındalığın artmasını sağlamakta ve bu uygulamalarla ilgili bilgilerin paylaşılmasına olanak tanımaktadır. Temel ilkeler oldukça ayrıntılı hazırlanmış olup atılacak adımları somut olarak ortaya koymaktadır: (Hammarberg, 2010)

- **Suçun önüne geçebilmek için, kanıt temelli yaklaşımlardan beslenen kişiye/duruma özel önleme programları geliştirilmelidir ve düzenli olarak bu programlar gençlerin değişen ihtiyaçlarına uygun hale getirilmelidir.** ÇHS'ye hakim olan ilkelerden en önde geleni çocuğun yüksek yararı ve sözleşmenin en önemli hedefleri de çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve fiziksel becerilerinin eksiksiz ve uyumlu gelişimini sağlamaktır (ÇHS önsöz ve madde 6. ve 29). Yetişkinler, çocuğu yapıcı ve saygın bir rol edinebileceği özgür bir toplumda (ÇHS önsöz ve madde 29), insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı (ÇHS madde 29 ve 40), sorumlu bir birey olarak yaşama hazırlama yükümlülüğü altındadır. ÇHS'nin bu ve diğer hükümlerinin ışığında, çocuğun içinde yaşadığı koşulların suç işleme potansiyeli taşıyan ciddi bir risk kaynağı oluşturduğu veya riski arttıracığı durumların çocuğun yüksek yararına olmadığı açıktır. Çocukların yüksek yararına uygun bir yaşam standardına (ÇHS madde 27), erişilebilir en yüksek sağlık

¹⁶ Bununla birlikte, elimizde mahkemeler tarafından ÇHS'nin uygulanmasının sağlanmasına özel önem gösterildiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Ayrıca, yargılama süresince çocuklar ile ilgili bilimsel verilerden ya da istatistiksel bilgilerden yararlanıldığına ilişkin hiçbir veri yoktur.

standardına ve bakım olanaklarına (ÇHS madde 24), eğitim imkânlarına (ÇHS madde 28 ve 29) ulaşma hakkı ile bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale (ÇHS madde 19), ekonomik veya sosyal sömürüye (ÇHS madde 32 ve 34) karşı korunması konusunda ana-babalardan daha fazla devletin sorumluluk taşınması gerektiği, bu koşulların ve imkânların makro niteliği göz önüne alındığında kolayca anlaşılır. Ana-babaların sorumluluklarını (ÇHS'nin 18. ve 27. maddeleri) yerine getirebilmesi için devletlerin gereken koşulları, imkânları sağlayarak ebeveynlere yardımcı olması gereği BM belgelerinde açıkça vurgulanmaktadır. Komite çocuk suçlarını önlemeye yönelik sosyal politikalardan yoksun bir çocuk ceza adaleti yapılanmasının başarısızlığa uğrayacağını ısrarla vurgulayarak, taraf devletleri ulusal politikalarını, Çocuk Suçlarının Önlenmesi için BM İlkeleri (Riyad İlkeleri) ile bütünleştirmeye davet eder.

- **Çocuğun yargı süreci dışında başka seçeneklere yönlendirilmesi tüm çocuk adalet sistemlerinin temel amacı olmalıdır. Sürece güven duyulmasını sağlamak açısından eğitilmiş personelin ve yeterli kaynağın mevcut olması önemlidir ve yetki kullanımı katı bir biçimde sınırlandırılmalı ve düzenli olarak gözden geçirilmelidir.** Yönlendirme tedbirleri kanunla ihtilafa düşen çocuğa ceza adalet sistemi dışındaki tedbirlerle müdahale etme olanağı sağladığından çok önemlidir. Bu tedbirlerle hem çocuğun yaptığı anti sosyal fiil tepkisiz kalmamış olur hem de çocuğun ceza adalet istemine girerek kriminal özne olması engellenir. Kanunu ihlal eden çocuğu çocuk ceza adaleti işlemlerinin dışında tutarak uzlaşma ve alternatif sosyal hizmetler gibi yollara yönlendirmenin toplumla yeniden bütünleşmeyi ve toplumda yapıcı bir rol üstlenmeyi destekleyen uygulamalar olduğu Avrupa deneyiminde kabul görmektedir. Nitekim Komite çocuklarla ilgili olarak mahkemede adli kovuşturma yoluna başvurmaksızın önlem geliştirmenin ÇHS madde 40(1)'de ifade edilen ilkelerle uyumlu olacağını belirtmiş ve bu yaklaşımın damgalanmayı bertaraf etmekten başka hem çocuk hem de kamu güvenliği açısından olumlu sonuç verdiğini ve maliyet açısından da etkin olduğu vurgulamaktadır.
- **Yönlendirme uygulamaları çocuğun ihtiyaçlarına yoğunlaşmalıdır. İlk defa suçla karşılaşan ve birden fazla kere kanunla ihtilafa düşen çocukların bu uygulamadan yararlanmaları mümkün olmalıdır. Bu uygulamaların standartlarının mevzuatta tanımlanmış olması ve çocuğun rızası olmadan uygulanmaması gerekir.** Damgalamanın olumsuz etkilerini ortadan kaldırıp çocukların toplumla bütünleşmesini sağlama idealine uygun olarak geliştirilen bazı programlar ceza adaleti sisteminin dışında, örneğin okullarda veya diğer toplumsal yapılar içinde yer alarak, toplumun bazı suçlara, eğitime ve rehabilitasyona dayalı bir tepki vermesini sağlar ve bu fiillerin soruşturma ve kovuşturma konusu yapılmasını önler. Avrupa'daki birçok uygulamada okullarda yürütülen programlarda, çocukların karıştığı ve soruşturma veya kovuşturma konusu olabilecek bazı suçlar çocuk arabuluculuğu veya uzlaşma gibi yöntemlere çözülmektedir. Özellikle kökeninde sosyo ekonomik sorunların yattığı kabul edilen suçlarda bu yola her geçen gün daha sık başvurulmaktadır. Ancak Avrupa deneyiminde özellikle vurgulanan bir nokta, bu tür alternatif yöntemlerin hukuk sisteminin güvencelerinden yoksun olabilme olasılığıdır. Bu nedenle, bu tür uygulamaların standartlarının açıkça tanımlanmış olması önem taşımaktadır. Birçok Avrupa ülkesi kamu hizmeti zorunluluğu, sosyal hizmet uzmanları veya gözetim görevlilerinin gözetmenliği ve rehberliği, aile konferansları ve mağdurların zararının tazminini de içeren (uzlaşma gibi) onarıcı adalet biçimleri geliştirmekte ve uygulamaktadır. Komite

ÇHS'nin 40. maddesine gönderme yapmakta ve insan haklarına ve yasal koruma ilkelerine tam olarak saygı gösterilmesi kaydıyla bu tür uygulamaları desteklediğini belirtmektedir.

- **Verilecek hükümlerde çocuğun yüksek yararı ilkesi ile suçun ağırlığı gözetilmeli ve bunun yanı sıra suça neden olan şartlar dikkate alınmalıdır. Hakimler eğitim almalı ve karar verirken ilgili uzmanların desteğinden yararlanmalıdır.** Pekin Kuralları 6. madde çocuk yargılamasında hâkim-savcıya tanınan geniş takdir yetkisini düzenlemektedir. Düzenlemeye göre çocuk suçluların çeşitli özel ihtiyaçlarından kaynaklanan bu geniş takdir yetkisi çocuğun yüksek yararı doğrultusunda yargılamanın her aşamasında; , özellikle inceleme, soruşturma, muhakeme ve tedbirlerin uygulanması sırasında kullanılmalıdır. Takdir yetkisi sayesinde karar mercilerinin her olaya özgü, koşullara göre doğru karar vermeleri sağlanır. Bu maddede denetim ve dengelerden ve meslekten olmak ve sorumluluk taşımak koşullarından söz edilerek takdir yetkisinin sınırları ve kullanımına ışık tutulmuştur. 6. madde, kadronun kalitesinden ve uzmanlaşmış personelden söz ederek çocuk yargılamasında uzmanlaşma ilkesine değinmekte ve çocuğun yüksek yararına uygun ve hakkaniyetli karar verilmesini sağlama hedefini ortaya koymaktadır. Takdir yetkisi ÇHS madde 40(4)'de ve ÇHS madde 37(b)'de sayılan alternatif önlem listesinden en uygun olanının somut olaya uygulanması konusunda önem taşımaktadır. Komite kanunların, mahkeme/hakim veya başkaca bir bağımsız ve tarafsız yetkili adli makama, kurumsal bakım ve özgürlükten yoksun bırakma dışında olası geniş alternatifler sunması gereğinin altını çizmektedir.
- **Tutuklama dışı ve topluluk temelli tedbirlere öncelik verilmelidir. Eğitim ve güçlendirmeyi hedefleyen bu tedbirler tutukluluğa alternatif olarak düşünülmelidir.** Çocuklara özgü kovuşturma, soruşturma ve yargılamaya yön veren ilkelerin başında adil yargılama ilkeleri gelir. Adli kovuşturma ve yargılama kapsamındaki müdahalelerin nihai amacının çocukla ilgili sosyal ve/veya eğitsel önlemler kullanarak çocuğu topluma yeniden kazandırmak olduğu unutulmamalıdır.
- **Tutuklu yargılama, bakım ve koruma maksadıyla yapılan gözetim uygulamalarına yalnızca istisnai durumlarda başvurulmalı ve bu yöntemlerin kullanımını asgari düzeye çekebilmek için alternatif seçenekler mevcut olmalıdır.** Özellikle yargılama öncesi alıkoyma sırasında özgürlüğünden yoksun bırakma uygulamasını devletler kesin olarak sınırlamalı ve bunu ancak en son başvurulacak yol olduğunda uygulamalıdır. ÇHS 37(b) maddesi devletleri soruşturma aşamasında özgürlükten yoksun bırakmayı, en son başvurulacak önlem olarak ve mümkün olan en kısa süre için uygulama yükümlülüğü altına sokmaktadır. Ayrıca devletlerin rehberlik ve gözetim, denetim altında tutma, toplumun denetimi veya günlük bildirim merkezleri gibi olanakları azami ve etkin biçimde uygulayabilen ve özgürlükten yoksun tutma uygulamasını en erken zamanda sonlandırabilecek iyi eğitilmiş denetim personeline sahip olması ve ideal yapıyı kurması gerekmektedir.
- **Tutuklamaya ancak ve ancak son tedbir olarak başvurulmalıdır. Çocuklar her koşulda yetişkin tutuklulardan ayrı tutulmalı ve tutukluluk sürecinde tüm haklarından yararlanabilmelidir. Bunun yanı sıra güvenlik, sağlık ve eğitimlerine özel önem gösterilmeli, aile ve yakınları ile bağlarının korunması sağlanmalıdır. Çocukların şikâyetlerini dile getirmelerine olanak sağlayan bağımsız ve etkili mekanizmalar oluşturulmalıdır.** Adil yargılama güvencesi ÇHS madde 40(2), ceza kanununu ihlal etmekle itham edilen veya ihlal ettiği bilinen çocukların adil muamele görmelerini ve

adil yargılanmalarını temin eden güvenceler ve haklar listesi içermektedir. Bu güvencelerin çoğu Kişisel ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşmenin 14. Maddesinde düzenlenmiştir. Ancak söz konusu güvencelerin çocuklar açısından uygulanmasının özel boyutlar arz ettiği ve çocuk hakları paradigmasına hâkim ilkeler ışığında yorumlanması gereği gözden kaçırılmamalıdır.

- **Çocuklara yönelik eğitim ve hazırlık programları uygulayan, yeterli sayıda eğitimli personelin çalıştığı küçük ölçekli tesisler, çocukların topluma kazandırılmaları açısından temel önem taşımaktadır.** Çocuk Hakları Komitesi adil yargılanma güvencelerinin uygun ve etkin biçimde uygulanmasının temel koşulunun, çocuk ceza adaleti yönetimindeki kadro kalitesine bağlı olduğunu ve polis memurları, savcılar, çocuğun yasal ve diğer temsilcileri, hakimler, gözetim görevlileri, sosyal hizmet uzmanları ve diğer personelin eğitiminin önemini tekrar tekrar vurgulamaktadır: "Bu profesyonel görevliler bir çocuğun ve özellikle bir ergenin fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimi ile engelli çocuklar, mülteci çocuklar, sokak çocukları, sığınma hakkı talep eden çocuklar, ırksal, etnik, dinsel, dilsel veya başka azınlıklardan çocuklar gibi korunmasız çocukların özel gereksinimleri konusunda eğitilmiş olmalıdırlar." (10 No'lu Genel Yorum)

VI. ÇOCUK CEZA ADALET SİSTEMİNDE TEMEL SORUN ALANLARI VE ÖNERİLER

VI.1. Sorun Alanları¹⁷

Çocuk adalet sistemi içinde çalışan birçok uzman, mevcut haliyle suçla karşılaşmış çocuklara uygulanan soruşturma, yargılama ve infaz süreçlerinin çözümün değil sorunun bir parçası olduğu düşüncesini genel olarak paylaşmaktadır. Ceza hukukunun ilgili düzenlemeleri ve çocuklara yönelik kolluk uygulamaları damgalamaya sebep olmakta, çocukların kriminal kariyerde uzmanlaşarak "suçlu" kimliğini benimsemelerine katkıda bulunmaktadır. Sorunu çözmeye yönelik bir yaklaşım, ancak çocuğa ilişkin egemen "yetişkin" bakışından sıyrılmış bir bakışın ürünü olacaktır. Çocuğun yetişkinlerin küçük bir modeli olarak görülmediği bir yaklaşımda çocuklara özgü kavramların ve uygulamaların üretilmesi mümkün olur.¹⁸

Türkiye'de hâlihazırda uygulanan sistemle ve ceza adaletinin geleneksel araçlarıyla, çocukların yargılama süreç ve ortamlarında yüksek yararlarının korunması mümkün değildir. Çocukların çocuklara özgü uzmanlaşmış kurum, makam ve usul güvencesinden koparılarak yetişkinlere özgü sisteme dâhil edilmesine olanak tanıyan düzenlemeler uluslararası hukuka temel bir aykırılıktır. Türk ceza mevzuatı gereğince her ne kadar çocuklar için özel bir kanun olan ÇKK düzenlemesi mevcutsa da çocukların dahil olduğu süreçte ceza mevzuatındaki TCK ve CMK gibi genel kanunlarda yer alan birçok hüküm çocuklar için de uygulanmaktadır.

17 Bu bölümde, büyük ölçüde *Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi* başlıklı kitapta yer alan araştırmaların ortaya koyduğu bulgular esas alınmıştır.

18 Örneğin çocuklar için, onlara özgü, oluşturulacak bir katalogda filler "suç" olup olmadıkları parametresine göre değil, Ceza Hukukunda Toplumsal Savunma Hareketinin önerdiği "toplum yaşamına karşıtlık" (antisocialita) kriterine göre tanımlanabilir. Aktaran Eylem Ümit Atılğan (2009): *Toplum yaşamına karşıtlık* kavramının özü ve Toplumsal Savunma Hareketinin ilkeleri için bkz.: GRAMATICA, *Toplumsal Savunma İlkeleri, Sosyal Savunma Hareketi hakkında bilgi için bkz.:* Nevzat TOROSLU, *Ceza Hukukunda Okullar*, Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul Üniversitesi, 1998, s. 373-377.

ÇKK'da çocuklarla ilgili bir kısım özel düzenlemeler olmakla birlikte ÇKK'nın bazı maddelerinde doğrudan CMK'nın ilgili maddesine atıf yapılmış ya da herhangi bir düzenleme yapılmayarak CMK'nın uygulanması amaçlanmıştır. Bu sistem, çocukların yetişkinlerden ayrı bir çocuk ceza adaleti sistemine sahip olmasının ve yargılamanın çocuğa özgü olmasının önünde engeldir.

Temel bir sorun alanı emredici hükümlerin istisnasıdır. Özel kanun ve yönetmeliklerdeki çocuğun haklarının gerçekleşmesi için zorunlu olan ancak madde düzenlenişinde uygulayıcıya takdir yetkisi veren *"gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır"* gibi ifadeler çocuğun lehinden ziyade aleyhine uygulanmaktadır. İstisna düzenlemeler çocuğun neden farklı bir ceza hukukuna ihtiyaç duyduğunu bilmeyen, bilse de özümsemeyen meslek elemanlarının elinde maalesef çocuklar aleyhine kullanılmaktadır. Hal böyleyken, kurumların ve meslek elemanlarının kanunların emredici hükümlere uyma yükümlülüğünü dahi yerine getirmemesi veya deyim yerindeyse formaliteden yerine getirmeleri söz konusudur. Örneğin, evrak üzerinden bu durumun tespiti neredeyse mümkün olmamakla birlikte hâlihazırda özellikle kovuşturma evresindeki nakil işlemlerinde çocukların yaratıcı yöntemlerle *"bağlı"* ve silahlı, resmi üniformalı personel tarafından getirilmesi yerleşik bir uygulamadır. Gündeme gelen birçok olayda hak ihlalleri bunları da aşabilmekte, uluslararası standartlarla uyumlu kılınmış olan ulusal yasa hükümlerini dahi aykırılık gösterebilmektedir.¹⁹ Sosyal çalışma görevlisinin duruşmada bulunmasını düzenleyen kanunun ruhuna ve düzenlemenin getiriliş gerekçesine bakılmaksızın, çocuk ile önceden görüşme yapması sağlanmayan ve yalnızca duruşma esnasında hazır bulundurulmuş sosyal çalışma görevlisinin bu şekilde mevcudiyetiyle kanunda öngörülen şartlara uyulduğunu ifade eden dava dosyaları söz konusudur.

Çocukların gerekli yasal yardıma erişememeleri ikincil mağduriyetlerine yol açan en önemli bileşendir. Tanık çocukların, korunma ihtiyacı içinde bulunup bulunmadıklarının değerlendirilmemesi ve standart bir uygulamanın olmaması tanık çocukların ikincil mağduriyetine yol açmaktadır.

ÇKK'da çocuklarla ilgili olarak koruyucu ve destekleyici tedbirler ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Aynı şekilde, yine acil koruma kararı alınmasını gerektiren haller de ayrı bir madde ile düzenlenmiştir. Ancak uygulamada korunma ihtiyacı olan çocuklar bakımından acil koruma kararı alınmamakta, ihtiyaç görüldüğü durumda dahi, çocukların öncelikle kendi aile ortamlarında korunmasını sağlamaya yönelik ÇKK'da düzenlenmiş olan eğitim, bakım, sağlık gibi koruyucu ve destekleyici tedbirlere başvurulmamaktadır. Cumhuriyet savcısı tarafından çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması çocuk hâkiminden istenebilecekken, bu yola başvurulmamaktadır. Bu itibarla, hem ÇKK'da ve ilgili yönetmelikte hem de ÇHS'nin 40/4. maddesinde düzenlenmiş olan tedbirlere başvurulmasına önem verilmelidir.

Çocukların kendilerine özgü mahkemede yargılanmaları esastır. 18 yaşından küçüklerin işledikleri suçlarla ilgili olarak yargılama görevi Çocuk Mahkemesi ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemesindedir. Ancak çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde çocuklarla ilgili

¹⁹ Örneğin, uygulamada, çocuğa kelepçe takılmayacağı; soruşturma aşamasında ifadenin ancak savcı tarafından alınabileceği; işkence ve kötü muamele kat'i suretle yasak olduğu; gözaltında muayeneye götürülen kişilerin doktorlarla yalnız görüştürüleceği; gözaltındaki kişinin her zaman avukatıyla görüştürülebileceği; çocuklar hakkında sosyal inceleme raporlarının dikkate alınması vb. düzenlemeler ilgili yasalarda açıkça öngörülmüş olmasına rağmen, buna uygun hareket edilmediği, uygulamada bu kuralların açıkça ihlal edildiği görülmektedir.

davaların genel mahkemelerde görülebilmesi mümkün olabildiği gibi, çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemleri halinde dosyaların yetişkinlerin yargılandığı mahkemede birleştirilmesi de mümkün olmaktadır. Bu durum başlı başına bir ihlal niteliğindedir. Öte yandan, kimi durumlarda yargılama çocuk mahkemesinde yapılsa dahi çocuğun beyanları, çocuk hâkimi tarafından alınmadığından çocuğun kendine özgü mahkemede yargılanması ilkesine yalnızca şeklen itibar edilmiş olmaktadır.

18 yaşını doldurmamış olanların duruşmalarının kapalı yapılması ve verilen hükmün de kapalı duruşmada açıklanması CMK'da düzenlenmiştir. Ancak çocuğun yargılama sürecinde 18 yaşını doldurduğu durumlarda duruşmalar açık olarak devam etmektedir. Suça sürüklenen çocukların yetişkinlerle birlikte yargılandıkları dava dosyalarında çocukların 18 yaşını doldurup doldurmadıklarına dikkat dahi edilmemektedir. Bu durum CMK'nın emredici hükmüne ve İHAS'nin 5. maddesine aykırı bir işlemdir.

Her ne kadar çocukların özel yargılama usullerine tabi olması ve çocuklar hakkında devam eden dava dosyalarının makul süre içerisinde bir an önce tamamlanması gerekse de, özellikle çocukların yetişkinlerle birlikte işlenen suçlara dahil oldukları yargılamalarda çocuklar hakkında çocuk mahkemeleri nezdinde devam eden dosyaların yetişkinlerin yargılanmakta olduğu dava dosyalarından daha sonra karar aşamasına geldiği ve bu dosyalardaki yargılamaların yetişkinlerin yargılandıkları dosyalara göre daha uzun sürdüğü gözlenmektedir.

Türkiye'de çocuk adaleti sistemindeki bazı uygulamalar, Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan "suçluluğu ispat edilene kadar kişinin masumiyetinin esas alınması" ilkesi ile çelişmektedir. Kanun ile ihtilafa düşen çocuklar ve onların yasal temsilcileri çoğu zaman masumiyetliklerini ispata mecbur bırakılmakta, çoğu zaman suç şüphesi taşıyan çocuklar tutuklu olarak yargılanmaktadırlar.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. maddesine göre soruşturmalarda çocuk bürolarında görevli savcılar görev yapacak ve 26. maddeye göre de davalara çocuk mahkemeleri bakacaktır. Ne var ki, 26. maddenin son fıkrası çocuklar hakkında açılan kamu davaları, Kanunun 17. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu kanunla kurulan mahkemelerde görüleceğini belirtmektedir; bu hüküm çocuk mahkemelerinin görevlerine getirilen istisnaya işaret etmektedir. 17. madde çocuk ve yetişkinlerin birlikte suç işlediği hallerde görevi açıklamakta ve bu hallerde soruşturma ve kovuşturmanın ayrı ayrı yürütüleceğini belirlemektedir. Ancak, 17. maddenin son fıkrası "Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür." hükmüyle ana kuraldan ayrılmaktadır. Buna göre çocuklar ve yetişkinlere karşı davalar eğer "kesinlikle zorunlu görülürse" birleştirilecek ve genel mahkeme yargılamada görevli olacaktır. Kanun burada neyin kesinlikle zorunlu durum olabileceği konusunda açıklama yapmamaktadır. Bu hüküm, hâkime açıkça takdir yetkisi vermektedir. Gerekliliklerin ne olduğuna dair sabit kriterlerin yokluğu mahkemelerin rahatlıkla davaları birleştirebileceği bir durum yaratmaktadır. Bu kanun hükmü uluslararası hukuku açıkça ihlal etmektedir.

Bir diğer önemli endişe konusu da çocukların dâhil olduğu yargılamaların süresidir. UNICEF'in yakın zamanda yürüttüğü bir araştırmaya göre özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların %90'ı yargılamayı veya temyizi beklemektedir. Bu, masumiyet karinesinin bir ihlalidir. Ayrıca, çocuk mahkemelerinin sayısı yetersizdir; bu mahkemelerdeki sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü çok fazladır ve uzman sayısı yetersizdir. Bunun sonucunda yargılama daha uzun

sürmekte ve çocukların özgürlüklerinde yoksun bırakıldığı süre uzamaktadır. Adalet Bakanlığı'nın sağladığı bilgiye göre kırk ildeki çocuk mahkemelerinde şu anda 31 psikolog, 24 pedagoğ, 23 sosyal hizmet uzmanı görev yapmaktadır.²⁰

Bu parçalı ve dağınık hukuki yapı içinde çocuk haklarının ihlal edilemez özü olan çocuklara özgü yargılama güvencesi, yasa koyucu tarafından adına "istisnai durum" denen birçok olağan ve olağanüstü halde ortadan kaldırılmaktadır. Çocuk sanıkların çocuk olduğunu unutan adalet sistemi, uygulamalarıyla çocuklara da çocukluklarını unutturmaktadır. Çocukları, yetişkinler için biçilmiş elbiselerin içine sokmaya çalışan yargılama sisteminin bu biçimde tasarlanmasının altında yatan nedenlerin başında, çocuk hakları paradigmasının modern düşüncede ulaştığı evrensel ölçüt ve ilkelerin yerleştirilememesi ve normların koruduğu değerden koparılarak şekli bir hukuka uygunlukla yetinilmesi gelmektedir.

Türkiye'de gerek çocuk yargılamasında görev alan/alacak aktörlere verilen eğitimler gerekse çocuk hakları alanında yapılan çalışmalar, nicelik açısından artarken nitelikteki önemli yoksullaşma açıkça görülmektedir. Ulusal ve uluslararası mevzuatın madde madde sıralanmasından ve dolayısıyla şekli bir enformasyondan öteye geçmeyen bu tür bir mesainin sonucunda "bilgi"nin aktarıldığını söylemek nasıl mümkün görünmüyorsa, böylesi bir uğraşın gerek yasa koyucuya gerekse uygulamacılara doğru yolu göstereceğini beklemek de mümkün değildir.

Uygulamada; çocukların görüşlerinin alınması konusunda çocukların yalnızca ifadelerinin alınmasıyla yetinildiği söylenebilir. Çocukların gerek yetişkinlerle birlikte ve/veya özel görevli mahkemede yargılandıklarında gerekse mağdur veya tanık olarak yer aldıkları dosyalarda çocukların görüşlerine, yaşlarına ve olgunluk durumlarına önem verilmediği, yaşlarıyla ilgili olarak sınırlı değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, çocukların yalnızca yaşlarının küçük olması değil özellikle bazı dosyalarda suça iştirak durumlarının da olduğunun nazara alınmadığı ya da çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıklarının ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumlarının uzman bir kişi tarafından değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de çocuk kolluğu, çocuk mahkemeleri ve çocuk infaz evlerinin kurulmasına ve uzmanlaşma ilkesine göre personel seçimine rağmen özellikle merkezden uzak bölgelerde çocuklara yönelik şiddet iddialarının önü kesilmemektedir.

Kovuşturma dışına yönlendirme müdahalesi henüz Türkiye'de yeteri kadar araştırılmış ve anlaşılmış bir konu değildir.

VI.2. Öneriler

Çocuk Hakları Politikası

Uygulamada karşılaşılan sorunları önlemek ve özellikle uygulamadaki keyfiliğin önüne geçmek için, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmesi ve acil olarak kapsamlı bir çocuk politikasının yürürlüğe konulması gerekmektedir. Çocuk hukukunun ceza hukuku boyutu, çocuk ceza adalet sistemi yaklaşımlarını dikkate alarak usul kurallarını da içerir şekilde özel kanunla düzenlenmelidir. Bunun için, çocuklara özgü ceza yargılamasının yasal mevzuatı bir

²⁰ Ceza Adaleti Sistemi – Luca Perili – Avrupa Komisyonu,
<http://www.avrupa.info.tr/Files/CRIMINAL%20JUSTICE%20SYSTEM.pdf>

bütün halinde değerlendirilmeli ve çelişkileri ortadan kaldıracak usul kurallarını da içerir ve öncelikle çocuğun yüksek yararını gözetecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Mahkemeler başta olmak üzere çocuk yargılamasında yer alan aktörler adalet sistemi ile temas eden çocuğa ÇHS'deki ilkeleri esas alarak davranmalı; çocuk ceza yargılamasında çocuğun yüksek yararı en temel olarak, "öncelikle" gözetilmelidir. Bu bağlamda, yeni ve bütüncül bir çocuk adalet sisteminde herşeyden önce "sorumluluk" ve "suçlu olarak kabul etme" kavramlarını birbirinden ayırmamız gerekir. İnsan hakları hukuku kanuna karşı gelen bir eylemin sorumluluğunun üstlenilmesi gerektiğini vurgular. Sorumluluğun tartışıldığı yerde, sorumluluğu belirleyen resmî bir süreç olmalıdır. Bir çocuk söz konusu olduğunda, bu resmî süreç, çocuğun yaşına ve durumuna saygı gösterecek şekilde izlenmelidir. Önerimiz kabahate göz yumulması değildir, ama buna karşı verilen yanıt da çocuğu suçlu kabul ederek gözdağı vermek ya da çocuk hakkında ceza davası açmak olmamalıdır. Öncelikle, çocuklara suçlu muamelesi yapmayı bırakmalıyız.

Çocuk adalet sisteminin uluslararası ilkelere uygun ve çocuğun yüksek yararını öncelikle gözeterek işleyebilmesi için, polis ve jandarma (kolluk kuvvetleri), savcılık, mahkemeler içerisinde uzmanlaşmış birimler oluşturulması ve bu birimlerin ilkelere uygun işlerliklerinin sağlanması gerekmektedir. Böyle bir kurumsal çerçeve, adalet mekanizmasıyla temas eden çocuğa saygınlık ve değer duygusuyla tutarlı muamele edilmesini, çocuğun insan haklarına ve başkalarının özgürlüklerine saygısını güçlendiren uygulamaların hayata geçirilmesini, çocuğun yaşını, yeniden topluma kazandırılması ve toplumda yapıcı rol üstlenmesini göz önüne alan uygulamaların güçlendirilmesini, çocuğun saygınlığının gözetilmesini, kanunla ihtilafa düşen çocuklara yönelik her tür şiddetin önlenmesini sağlayabilir.

Bu bağlamda, suçla karşılaşan çocukların durumu konusunda yaptırımların gücüne dayanan anlayışın terk edilmesi, önleyiciliğin temel misyon kabul edildiği bir yaklaşım temelinde ulusal mevzuatta düzenlemeler yapılması zorunludur. Ancak mevzuatta düzenleme yapılmasını beklemek tek çare değildir. Anayasa 90. maddenin yeni düzenlemesi iki normun çatışması ihtimalini açıkça ortadan kaldırmaktadır. Temel haklara ilişkin bir uluslararası normla bir kanun karşı karşıya gelince uluslararası normun uygulanması gerekir. Türkiye'de hâkim ve savcıların 90. madde uyarınca temel haklara ilişkin uluslararası normları iç hukuk normları gibi doğrudan uygulamaya başlaması sorunu büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır.

Çocuk yargılamasında ayrımcılığın hangi boyutta olduğunu mevcut veri ve olanaklarla sınırlı bir araştırma ile belirlemek mümkün değildir. Çocuğa yönelik ayrımcılığın yapılmadığını söyleyebilmek için BMÇHK'nin de önerdiği gibi "ayrıştırılmış veriler toplamak" gereklidir.²¹ Ayrıştırılmış verilerin Adalet Bakanlığı tarafından ulusal yargı ağı bilişim sistemi aracılığıyla tutulabilmesi mümkündür. Çocuk adalet sistemiyle ilgili tüm ilkeleri karşılayacak şekilde tasarlanan veri toplama sisteminin bulguları, belirlenen dönemlerde güncelliğini yitirmeden sivil toplum kuruluşlarının izleme ve değerlendirme yapmasına imkân tanıyacak uygun yöntemlerle yayımlanmalıdır.

Çocukların sırf çocuk oldukları için maruz kaldıkları ve uluslararası literatürde yaş ayrımcılığı olarak ifade edilen adaletsizliğin giderilmesi ancak çocuğa yönelik yeni bir bakış açısının benimsenmesiyle mümkün olabilir. Bunun için, yasalarda yaş ayrımcılığının tanımlanması ve çocuğu özne olarak tanıyan bir adalet anlayışı ve uygulamalarının hukukun içerisinde yer alması gerekmektedir. Çocuk haklarında "refah" modeli olarak bilinen model gereği, bazı

²¹ Rachel HODGKIN, Peter NEWELL, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, UNICEF, 1998 s. 19

ülkelerde statü suçları olarak adlandırılan "serserilik veya (okul ve evden) kaçmak" gibi davranışları sergileyen çocuğa ve çocuğun ailesine ve/veya bakımından sorumlu kişilere etkin destek verilmesini içeren önleyici önlemlerle ve bu davranışların temelindeki nedenlere yönelik önlemlerle yaklaşılmalıdır. Çocuk Hakları Komitesinin 10 no'lu genel yorumunda belirttiği üzere, bu tür davranışlar çoğunlukla psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunların sonucu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim

Çocuk yargılamasında görev alan aktörlerin çocuk hakları sözleşmesi ve ilgili Birleşmiş Milletler belgeleri ve Avrupa Konseyi Belgelerinin özüne ve sözüne uygun sistematik ve sürekli eğitimi bu konuda sonuç alabilmenin temel koşuludur. Bu eğitimlerin kural ve madde listeleri vermayla sınırlı olmaktan öteye geçmesinin (yaratıcı drama gibi) alternatif eğitim metotlarının kullanılmasıyla mümkün olacağı noktasında duyarlılık geliştirilmelidir.

Ayrımcılık yasağının kâğıt üzerindeki bir ilke olmaktan çıkarılıp çocuk ceza adaleti yönetiminde görev alan meslek uzmanlarının ayrımcılıkla mücadele eğitimi alması sağlanmalıdır. Türkiye, ÇHS'ye taraf devletlerden biri olarak ceza adalet sistemindeki tüm aktörlerin ayrımcılıkla mücadele eğitimi almalarından sorumludur. Son yıllarda nicelik açısından hızla artan bu eğitimlerin niteliğinin de yükseltilmesi gerekmektedir. Gerek kolluk, gerek yargılama gerekse infaz aşamasında görev alan tüm ilgililerin eğitimi sistematik ve sürekli olmalıdır. Ayrıca, sadece kamu kurumlarının değil Baroların da verdiği eğitimin niteliğinin artırılması gerekir. Komitenin 10 no'lu genel yorumunda bu eğitimlerin "aynı zamanda çocuk suçlarının toplumsal ve diğer nedenlerini, [azınlık ve yerli halklardan çocuklara ve kız çocuklarına özel bir ilgi ile] çocuk gelişiminin psikolojik ve başka yönlerini, gençlerin kültürünü ve dünyadaki eğilimleri, grup çalışması dinamiklerini, ceza yasasını ihlal eden çocuklara uygulanan önlemleri, özellikle adli kovuşturmayla başvurmaksızın alınan önlemleri de içermesi" gerektiğini önemle vurgulaması da bu bağlama işaret etmektedir.

Çocuk adalet sistemindeki süreçler

Daha önce de belirttiğimiz üzere, çocukların yasanın ihlaliyle sonuçlanan eylemlerini "suç" olmaktan çıkartıp "sorumluluk" esasında yeniden tanımlayan bütüncül bir çocuk adalet sistemi politikasına ihtiyacımız var. Bunun dışında, araştırma raporlarında belirlendiği üzere, mevcut durumda uygulamada iyileştirmeye yönelik önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

ÇKK'nın açık düzenlemesi gereğince; "kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine" bildirmesi zorunludur. Bu yasal yükümlülüğün hiçbir şekilde ihlal edilmemesi gerekir. Kanunla ihtilafa düşen çocuklarla ilgili her uygulamada ailenin katılımı dikkate alınan bir husus olmalıdır.²²

Korunma ihtiyacı olan çocuklarının yanı sıra mağdur çocukların soruşturma evresinde ifadelerinin alındığı sırada sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmalıdır. Mağdur çocukların dinlenmesi sırasında ses veya görüntü kaydı zorunluluğuna riayet edilmelidir. Sesli görüntülü kayıt düzenlemesi, çocukların mağdur oldukları olayı birden fazla defa anlatmalarının önüne

²² Çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcılarının kanunun emredici hükümlerini dikkate alarak çocuğun ifadesinin alınması sırasında avukatın bulunma zorunluluğuna ilişkin hükümlere uygun işlemler yaptığı söylenebilir. Ancak; cumhuriyet savcılıklarında alınan ifadelerde de veli/vasi hazır bulunmasına özen gösterilmeli ve ilgili yerlere haber verilmelidir.

geçilmesi ve bu surette suça konu fiil sebebiyle mağdur olan çocuğun ikincil mağduriyetini önlemeyi hedeflemektedir. Kurumlarda buna uygun teçhizatın her an hazır olması ikincil mağduriyetlerin önlenmesi açısından ayrıca önemlidir.

Çocukların sadece yargılama süreç ve ortamlarına dahil olması sebebiyle ikincil mağduriyeti olduğundan bahsedilebilir. Özgürlüğünden yoksun bırakılmanın da çocuğun toplumun saygın ve uyumlu bir üyesi olarak gelişimi üzerinde son derece olumsuz etkiler yaptığı ve yeniden toplumla bütünleştirilmesini ciddi biçimde engellediği bir gerçektir. Çocuklar hakkındaki yargılama sürecinin yetişkin yargılaması ile birleşmesini gerektiren durumlarda birleştiği andan itibaren çocuk algısının kaybolması, çocuğun ifadesi alınırken tatil günü olduğundan bahisle uzmanın hazır bulunamaması, çocuğun yargılama sürecinde 18 yaşını doldurmuş olması nedeniyle yargılama sürecinde sosyal inceleme raporu alınmaması, çocukların gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerin söz konusu olması, zaman zaman aynı olaya ilişkin olarak çocuk yargılamasının yetişkin yargılamasından daha uzun sürmesi, çocukların yer aldığı dava dosyalarında makul süre içinde tamamlanmaması gibi gerekçeler ile dosyalarda ayrı ayrı değinilen işlemler nedeniyle ikincil mağduriyetin olduğu söylenebilir. Bu nedenle, tutuklama, alıkoyma ve hapis dâhil özgürlükten yoksun bırakılmanın, ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülmesi ve uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulması zorunluluğunu hüküm altına alan ÇHS madde 37(b)'nin her durumda göz önünde bulundurulması ve titizlikle uygulanması zorunludur.

Yasal mevzuat gereğince çocuklara, içinde buldukları süreçle ilgili olarak haklarının açık ve anlaşılır biçimde anlatılması gerekmektedir. Bu bağlamda ÇHS'nin 40/2-b-ii maddesinin mevcut ceza yargılamasında çocukların dahil olduğu dosyalar bakımından mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.

Çocukların yasal ve uygun olan başka yardımlardan faydalanmaları gerekmektedir. Savunma hakkının kullanılabilmesi ve adil yargılanma hakkı kapsamında müdafî yardımı büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çocuk adalet sisteminin ilke ve usullerini bilen, bu konuda uzmanlaşmış avukatların görevlendirilmesi ve buna uygun eğitim ve düzenlemelerin barolar tarafından hayata geçirilmesi birçok hak ihlalinin önlenmesini sağlayacaktır.

Çocuk ceza adalet sistemindeki çocukların kendilerini serbestçe ifade etmelerinin sağlanması ve yaşları ve olgunluk durumları da dikkate alınarak beyanlarının alınması ÇHS 12. madde uyarınca zorunludur. Kanunla ihtilafa düşen, korunma ihtiyacı içinde olan ve tanık çocukların kendilerini ifade etmelerine gereken önem verilmelidir. Bu bağlamda, çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumları uzman bir kişi tarafından değerlendirilmeli; benzer şekilde teknik yöntemler de kullanılmalıdır.

Çocukların yaşları sadece hüküm verilirken haklarında TCK 31. maddenin uygulanması sırasında nazara alınmakta ve çocuklar hakkında verilen cezalarda kanun maddesinde belirtilen oranda indirimler yapılmaktadır. Bunun dışında çocukların olgunluk durumu ve yaşı birer kriter olarak ele alınmalı ve çocukların işledikleri fiillerin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadıkları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişip gelişmediği konularında ilgili mahkemelerce mutlaka değerlendirme yapılmalıdır. Çocukların aileleri, avukatları ya da iddia makamı da bu konuyu tartışmaya açmalı; mahkemenin bu yönde bir değerlendirme yapmasını talep etmelidir.

Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere ÇKK'da belirtildiği gibi, en son çare olarak başvurulmalıdır. Özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler, yasaya uygun olmalı, kısa süreli ve gerekçeli olmalı, keyfi olmamalı ve bu tedbirlere en son çare olarak başvurulmalıdır.

Çocuk adalet sisteminde çocuğun mümkün olduğunca yargılama süreci dışında tutularak ıslah edilmesi temel amaçlardan biri olduğundan ve çocukların alternatif yollarla cezaları çekmesi yargılama dışı çözüm olarak öngörüldüğünden, ceza mevzuatında da düzenlenmiş olan uzlaşma, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmesi, erteleme gibi düzenlemelerin de hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı gibi daha sık uygulanmaları gerekmektedir.

Tutulma yerlerindeki şiddetin önlenmesi

Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu başlıklı araştırmada, kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa yönelik şiddet sorunu açığa çıkmıştır. İslah etmek ya da korumak için çocuklarımızı gönderdiğimiz kurumlarımızın bu gerçeği karşısında, bu kurumları denetleme gücüne sahip kişiler dahi şikâyetleri ya da çaresizliklerini dile getirmektedir. Bu gerçeği değiştirmek ancak herkesin üzerine düşeni yapmasıyla mümkün olabilir. Bir şey yapmaya bu kurumlarda kalan çocukları dinlemekle başlayabiliriz. Her çocuğu bir birey olarak kabul edip, bu hayatta yeniden nasıl bir yer bulabileceğini onun fikirlerini temel alarak geliştirebilir, potansiyellerini ortaya çıkarması ve kendi kararlarını yaşama geçirebilmesi için ona yardımcı olacak destek mekanizmalarını sunabiliriz. Kurumlarda kalanların yanında kurumlarda çalışanların tükenmişliğini de görüp hiçbir sorunu göz ardı etmeden, sorumluluk ve yükümlülüklerimizin temel önceliğinin çocuklar olduğunu hatırlayarak, hep birlikte çözüm üretebiliriz. Bu tür mekanizmalarda zihniyet değişikliğini sağlamak için farklı uygulamaları da görmek ve göstermek gerekir. Tüm bu süreçlere hem ailelerin hem sivil toplumun katılımı yol açıcı olacaktır. Bu bağlamda, çocuğun birey olarak saygınlığı, yaşam hakkı, geleceği, sağlığı ve daha sayılabilecek pek çok konu ile ilgili olan şiddet sorununun çözümlenmesi için gereken düzenlemeler yapılmalı, önlemler alınmalıdır. Bu düzenlemeler, çocuklar arasındaki şiddeti önlemek için kuruluşların fiziki yapısının düzenlenmesinden başlayarak, çocuk adalet sisteminde görev yapan tüm profesyonellerin eğitimine ve bilinçlenmesine kadar uzanabilir. Bu duruma ilişkin yapılacak düzenlemelerde çocuğun “toplumla bütünleşmesi” amacı asla akıldan çıkarılmamalıdır. Aksi halde, toplumdan uzak, toplum dışında yaratılan mekânlar, bu kuruluşlarda kalanlar kadar toplumun da dışlama düşüncesi ve pratiğine katkı verecektir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler 2006 Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması (UNVAC)’ndaki genel tavsiyelerin yanı sıra özellikle kapalı kurumlarda şiddetin önlenmesine yönelik tavsiyelerin göz önünde tutulması yararlı olacaktır.

VII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME: BÜTÜNSEL BİR ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

Türkiye’de, çocuk adalet sistemi alanında 2000’li yıllardan başlayarak önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, çocuklarla ilgili en temel kanunlardan başlayarak mevzuat büyük ölçüde yenilenmiştir. Ancak bu alanda tespit edilen sorunlar, mevcut mevzuatın dahi yeterince içselleştirilmediğini göstermektedir. Uygulamada eksiklik olarak görülen şey de aslında mevzuattaki eksiklikten kaynaklanmaktadır: Mevzuat kolluk görevlilerinin, yargı görevlerinin keyfi uygulamalarına olanak tanınıyorsa, bu durum bizzat mevzuattaki bir eksikliğe işaret etmektedir. Bazı hükümlerin istisnasının olması (“gerekli görüldüğünde”, “zorunlu durumlarda”, vb), bu hükümlerin BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme’yi özümsemeyen meslek uzmanlarının elinde gerçekten keyfi uygulamalara dönüşmesine yol

açmaktadır. Mevzuattaki düzenlemeler sorumluluk olarak tanımlanmadığı ve yerine getirilmemesi halinde bir yaptırım öngörülmediği için, uygulamalar uygulayıcının inisiyatifine ve insafına bırakıldığı için, mevcut durumda çocuklar sosyal ve psikolojik desteklerden yararlandırılmadan, dolayısıyla ne yaşadıklarının farkında olmadan bir yargılama süreci yaşayıp mahkûm olabilmektedir. Çocuğun yasayla çatıştığı ilk andan itibaren koruyucu ve destekleyici hizmetlerden yararlanması; her aşamada görüşlerinin değer ve saygı gördüğü süreçlerin yürütülmesi ve bunun yasayla düzenlenmesi, paradigma değişimi yönünde atılabilecek önemli bir adımdır. Geçmişte çocuk ceza adalet sistemi içinde travmatik süreçlerden geçerek toplumda var olmaya çaba gösteren çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici hizmetlerin ve onarıcı adalet programlarının geliştirilmesi ayrıca önemlidir.

Çocuk adalet sisteminde her düzeyde ve birimde nitelikli uygulamaların sağlanması; var olan mekanizmaların çocukların suçtan korunması ve suçla karşılaşmış çocukların yargılama süreçlerinde tam destek mekanizmalarının geliştirilmesi için merkezi ve ayrıntılı bir politika ve eylem planının oluşturulması zorunludur. Bir ülkenin çocuk ceza adaleti sistemi genel olarak eğitime, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişim gibi toplumun diğer alanlarındaki hizmet dağıtımıyla bütünsel olarak ilişkilidir. Bu açıdan da, sosyal politikalar, arzu edilen toplumsallık üzerine düşünmeyi; toplumun tüm bileşenlerinin farkına varmayı ve bu bileşenlerin bir arada nasıl yaşayacağına kafa yormayı gerektirir. Bu bileşenlerin en önemlilerinden biri, bir fark olarak çocuktur. Tüm planlama ve uygulama süreçlerinde, çocuğun kendine özgü bir fark olduğu, kendi kararları ve fikirleri olduğu kabul edilmeli ve benimsenmelidir. Bu açıdan, öncelikle Türkiye’de çocuk adalet sisteminin her unsurunun (kolluktan tahliye sonrası sürece kadar) Çocuk Hakları Komitesinin 10 No’lu genel yorumunda tanımlanan altı ilke açısından ele alınması ve değerlendirilmesi gereklidir (ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararının korunması, adil yargılama, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğun sözünün dinlenmesi ve çocuğun saygınlığı). Bu eylem planının mutlaka sivil toplumla birlikte ve mekanizmanın içinde sivil toplumun aktif olarak yer alacağı bir biçimde düzenlenmesi gereklidir. Bu çerçevede sosyal hizmetlerin yerelleştirilmesine yönelik adımları da kapsamalıdır.

Hâkimlerin takdir yetkisinin geniş olmasının çocuk hukuku gibi karmaşık bir alanda tercih edilen bir uygulama olduğu söylenebilir. Çok fazla meslek uygulayıcısını ilgilendiren ve her çocuğun farklı koşullarından söz etmemiz gereken bir sistemde katı kuralları birebir uygulamak yerine somut kriterleri oluşturmak önemlidir. Ancak adaletin somut koşulları göz önüne alarak sağlanması gerektiği ilkesi, adalet ilkesinin görelî, değişken olduğu anlamına gelmez. Hakkaniyet ilkesi olarak adalet, her bir bireysel durumun hakkını gözetmek demektir. Bunun sağlanması, hak temelli bir bakış açısını gerektirir. Kişinin hakların taşıyıcısı olduğu bilinciyle her bir somut durumu değerlendirmek, bu değerlendirmeyi keyfiyet olmaktan çıkarır. Hâkimin taşıması gereken adalet bilinci de budur; hâkimin sahip olması gereken tarafsızlık da her türlü bireysel değer, inanç ve düşünmeden bağımsızlaşarak haklardan yana taraf olmaktır. Benzer durumlarda farklı değerlendirmeler şeklinde ya da yasanın uygulanması konusunda farklı uygulamaların varlığı biçiminde ortaya çıkan değişikliklerin kaynağı aslında bu adalet bilinci yoksunluğudur. Bu bilincin varlığı, yargının kararlarında görülebilir. Bu karar ve uygulamaların denetime açılması ve hesap sorulabilir kılınması adalet bilincini yaygınlaştırmak, içselleştirmek bakımından önemlidir.

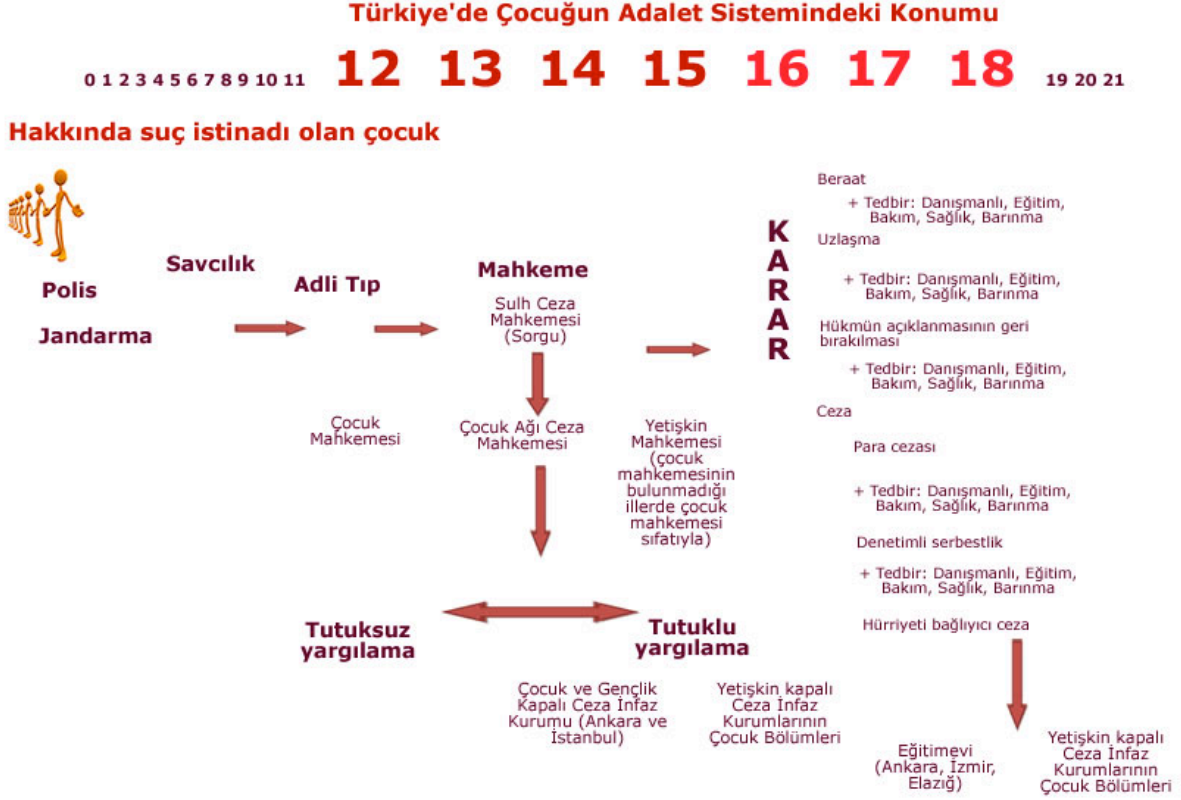
Uygulamaları somut kriterler esasında iyileştireceksek, söz konusu somut kriterleri gözetecek denetim mekanizmalarını kurmamız ve güçlendirmemiz zorunludur. Salt hukuksal mevzuatın denetimi söz konusu olduğunda, mevzuat çocuğa öncelik verse dahi uygulamanın çocuğa

öncelik tanımadığı örnekler yaşanmaktadır. O nedenle, bu denetim sadece kamu kurumlarının kendilerini denetlemesini değil, bağımsız ve sivil denetimi de içermelidir. Sivil denetime olanak sağlanması Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Seçmeli Protokolü uyarınca bir yükümlülük haline de gelmiştir. Bunlardan başka, hapis cezası yerine çocuğa verilen tedbirlerin somut kriterleri, her biri dosya üzerinden ve uygulamaya bakılarak geliştirilmelidir. Yapılan çalışmalar çocuğun en yüksek yararı ölçülerine göre değerlendirilmelidir. Bunu yapan sistem çocuğun bakım ve gelişim ihtiyaçlarına karşı da duyarlı olmalıdır. Dolayısıyla çocuk adalet sistemleri yalnızca işlenen suçun niteliğine değil, bunun kökenindeki nedenlere ve çocuğun içinde bulunduğu bireysel koşullara da odaklanmalıdır.

Türkiye'de çocuk adaleti ile ilgili evrensel ilkelerin hayata geçirilmesi ve içselleştirilmesini sağlamaya yönelik bir araç olarak eğitim programları yoğun biçimde uygulanmaktadır. Ancak, bu çalışmalarının sonucunu izlemeyi bir yükümlülük olarak tanımlamayan bir sistemde, çok iyi niyetli tasarlanmış olsa da, pek çok çaba sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Kamu idaresinin mevzuat değişikliğinin yanı sıra yükümlülüklerini nasıl geliştireceklerine dair göstergeleri oluşturması zorunludur. Hem kamu idaresinin hem de sivil toplumun çabalarını ve bu çabaların sonuçlarını izlemeyi bir yükümlülük olarak kabul edip buna uygun izleme ve etki analizi sistemlerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Suç olarak nitelenen eylemlere karışan çocuklar da dahil her çocuğun tüm haklarından toplumdaki birer birey olarak yararlanmasını sağlamaya yönelik tüm stratejiler bütüncül bir çocuk adalet sisteminin ve sosyal adaleti gerçekten kurmayı hedefleyecek reformların bir parçası olarak görülmelidir. Yeni ve bütüncül bir çocuk adalet sisteminde herşeyden önce "sorumluluk" ve "suçlu olarak kabul etme" kavramlarını birbirinden ayırmamız gerekir. Cezai ehliyet yaşı konusunda mevcut kanunlar ne derse desin, çocukların bilgi, görgü ve deneyimlerinin toplumsal işleyiş ve bunun kuralları hakkında bir yetişkin kadar bilgi sahibi olmalarına yetmeyeceğini; bu nedenle, eylemlerinin sonuçlarını tüm yönleriyle anlayacak kapasitede olmadıklarını ve biz yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duyduklarını kabul etmeliyiz. Toplum ve devlet, çocukların karıştıkları suçlara yönelik daha bütünsel bir çözüm üretmelidir ve bu çözüm, eylemleri nedeniyle çocukları suçlu olarak görmeyen bir anlayışı temel almalıdır. Çocuklara suçlu muamelesi yapmayı ya da yetişkinlerle karşılaştırarak eksik birer varlık olarak görmeyi bırakmak sadece çocukların değil tüm toplumun yüksek yararınadır.

EK 1. Hakkında Suç İsnadı Olan Çocuğun Adalet Sistemindeki Konumu²³

Hakkında Suç İsnadı Olan Çocuk Hakkında Akışla İlgili Süreç

İlk başvuru veya ihbar

- Polis
 - Doğrudan Adli Tıp'a gönderme
 - Savcılığa gönderme
 - Savcılıktan sonra Adli Tıp'a gönderme
- Jandarma
 - Doğrudan Adli Tıp'a gönderme
 - Savcılığa gönderme
 - Savcılıktan sonra Adli Tıp'a gönderme
- Savcılık
 - Adli Tıp'a gönderme
 - Delil toplama
 - Evrak inceleme
 - Tanık dinleme
 - Adli tıp (doku alma)

²³ Bu bölüm Av. Şahin Antakyalıoğlu'nun danışmanlığında hazırlanmıştır.

- İfadelerin alınması
- Keşif- bilirkişi
- Kimlik tespiti
- Tedbir talep etme (koruyucu ve destekleyici tedbirler)
- Acil durumda arama yapma kararı verme
- Suç aletinin adli emanete alınması
- Takipsizlik kararı
- Kamu davasının ertelenmesi
- Yaş küçüklüğü nedeniyle (Ceza ehliyetinin olmaması) güvenlik tedbiri verilmesi
- Uzlaşma teklifi
- Tutuklama talepli mahkemeye sevk (Sulh Ceza)
- Sulh Ceza Mahkemesi
 - Sorgu yapma
 - Serbest bırakma
 - Adli kontrol
 - Serbest bırakma ve adli kontrol
 - Tutuklama kararı
 - Savcılık
 - İddianame hazırlayıp dava açılmasını talep eder
 - Mahkeme
 - İddianameyi kabul eder
 - İddianameyi ret eder

I. SORUŞTURMA AŞAMASI

Genel Akış: İLK BAŞVURU- İHBAR (Suç duyurusunda bulunma)

- Polis
- Jandarma
- Savcılık
 1. Yakalama (Polis- Jandarma)
 2. Gözaltına alma (Polis- Jandarma)
 3. İfade alma (Savcılık)
 - a. Uzlaşma (Md. 253)
 4. Tutuklama (Sulh ceza)
 - a. İtiraz
 5. Güvence verilmesi (Mağdurun zararını karşılama, istenildiğinde hazır bulunma taahhüdü)
 6. Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar (Savcılık)
 7. Kamu davası açılması (Savcılık)
 8. İddianame
 9. Kovuşturma
 10. İfade alma (Savunma)
 11. Delil toplama
 12. Tanık dinleme
 13. Savcılık mütalaası
 14. Hüküm

- a. Beraat
 - b. Mahkûmiyet
15. Temyiz

II. KOVUŞTURMA AŞAMASI

1. Çocuk mahkemesi (Tek hakim)
2. Çocuk ağır ceza mahkemesi (3 hakim + 1 savcı)
3. Çocuk mahkemesi bulunmayan yargı çevresinde çocuk mahkemesi sıfatıyla genel mahkemeler (Sulh- Asliye- Ağır)

Tutukluluk varsa Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

Kovuşturma aşamasında

- Avukat ataması
- Sosyal inceleme raporu
- İfadelerin (savunma) alınması
- Keşif- Bilirkişi raporu
- Tahliye kararı veya tutukluluğun devamı
- Uzlaşma (Koşullar varsa)
- Adli tıp (Gerekli durumlarda)
- Varsa diğer delillerin toplanması
- Adli kontrol
- Savcı mütalaasını verir.
- Karar
 - Md 231
 - Hükmün açıklanmasının geri bırakılması
 - Kanun yolu (İtiraz)
 - CMK 223
 - Beraat
 - Ceza verilmesine yer olmadığı
 - Güvenlik tedbirine hükmedilmesi

III. İNFAZ AŞAMASI

- Mahkûmiyet

Yeniden yargılama/ Eski hale getirme

- Davanın reddi
- Davanın düşmesi
 - Kanun yolu (Temyiz)
 - Karar düzeltme
 - AHİM

EK 2. 2009 Yargı Reformu Stratejisi'nde Çocuk

2009 yılına ait Yargı Reformu Stratejisinde doğrudan çocukla ilgili tespit ve hedeflere atıfta bulunulan konular şunlardır:

- (1) Yargı verimliliği ve etkililiğinin artırılması konusunda uluslararası belgeler ışığında çocuk adalet sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmesi,
- (2) Adalete erişimin kolaylaştırılması konusunda çocukların da içinde bulunduğu dezavantajlı kesimlerle ilgili uyuşmazlıkların amacına uygun bir şekilde çözülmesi için geliştirilen önlemler adalete erişimin önemli bir parçası olduğunun belirtilmesi
- (3) Uyuşmazlıkları önleyici nitelikteki tedbirlerin etkin hale getirilmesi ve alternatif çözüm yolları geliştirilmesi konusunda temel hukuk bilgilerinin ilköğretim çağından itibaren öğretilmesinin sağlanması
- (4) Türkiye'nin ihtiyaçları ve Avrupa Birliği Müktesebatına uyum sürecinin gerektirdiği mevzuat çalışmalarına devam edilmesi (Şiddet Suçu Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı, Türk Medenî Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı)

Yargı verimliliği ve etkililiğinin artırılması başlığı altında ele alınan **çocuk adalet sisteminin** uluslararası belgeler ışığında iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Stratejinin 3.19. maddesinde açıklanmıştır. Bunlar;

“Çocuğun yüksek yararı ilkesi göz önünde bulundurularak medenî hukuk ve ceza hukuku alanında çocuğun korunmasına yönelik olarak yürütülen yeni çocuk adaleti sisteminin geliştirilmesine devam edilecektir.

Suçta sürüklenen çocuklar için cezanın başvurulacak son çare olduğu yaklaşımı çerçevesinde, çocuklar hakkında yürütülen soruşturma, tutuklama, yargılama ve hürriyeti bağlayıcı cezalara muhatap olmanın ortaya çıkardığı sorunları gidermeye yönelik çalışmalar yürütülecektir

Yapılacak düzenlemelerde, ayrılan eşlerin çocuklarının veya korunmaya muhtaç durumda bulunan çocukların, anne babadan ayrı olarak hayata devam etmesinin meydana getireceği sorunlar nedeniyle çocukları anne ve babadan ayırmanın son önlem olması amaçlanmaktadır.”

Bu stratejiyle ilgili eylem planında konuyla ilgili açıklama ve faaliyetler kısa dönemli (0-2 yıl) olarak tanımlanmıştır. Bunlar;

- Diğer ülke uygulamaları karşılıklı işbirliği yapılmak suretiyle incelenecektir.
- İlgili kurumlarla işbirliği halinde çocuk adaletinin geliştirilmesi amacıyla ihtiyaç analizi çalışmaları yapılacaktır
- Çocuğun yüksek yararı ilkesi göz önünde bulundurularak medenî hukuk ve ceza hukuku alanında çocuğun korunmasına yönelik olarak yürütülen yeni çocuk adaleti sisteminin geliştirilmesine devam edilecektir.
- Suçta sürüklenmiş çocuklar hakkında yürütülen soruşturma, tutuklama, yargılama ve hürriyeti bağlayıcı cezalar ile bu cezaların infazının ortaya çıkardığı sorunları gidermeye yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- Gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.

Ayrıca stratejide denetimli serbestlik kapsamında doğrudan çocuk ve gençlere yönelik uygulamalara vurgu yapılmamasına rağmen eylem planında açıklama ve faaliyetlere yer verilmiştir. Denetimli serbestliğin etkinleştirilerek yaygınlaştırılması (9.3.) kapsamında orta dönemde (2-4 yıl) “... Çocuk ve genç suçluluğunun önlenmesi amacıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde ailelerin eğitimine yönelik eğitim ve diğer etkinlikler düzenlenecektir.” denilmiştir.

EK 3. TÜİK ve Adalet Bakanlığı 2010 Yılı İstatistikleri

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU									
GÜVENLİK BİRİMİNE GELEN VEYA GETİRİLEN ÇOCUK İSTATİSTİKLERİ VERİ TABANI									
Geliş nedenine ve yaş grubuna göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar									
2010									
	- 11		12 - 14		15 - 17		Bilinmeyen		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Suçta sürüklenme	3,346	647	18,019	2,573	52,789	5,907	97	15	83,393
Kabahat işleme	25	9	82	8	410	52	-	-	586
Terk	47	17	-	-	-	1	1	-	66
Evden kaçma	97	31	466	429	851	1,331	-	-	3,205
Buluntu	357	162	278	150	441	355	2	-	1,745
Kayıp	340	194	1,058	1,200	1,791	3,497	-	1	8,081
Mağdur	16,331	10,355	8,655	8,077	16,187	16,823	-	-	76,428
Madde kullanımı	17	4	214	16	705	29	-	-	985
Sokakta çalışma	1,091	216	946	142	314	58	1	-	2,768
Sokakta yaşama	13	2	5	1	15	3	-	-	39
Kanunsuz çalışma	3	2	4	-	2	-	1	-	12
Bilgisine başvurma	277	155	732	403	1,648	662	-	-	3,877
Okula gönderilmeme	147	224	192	387	46	32	-	-	1,028
Kurumdan kaçma	47	6	161	118	212	324	-	-	868
Diğer	561	263	774	279	2,397	689	-	-	4,963
Toplam	22,699	12,287	31,586	13,783	77,808	29,763	102	16	188,044

<http://www.tuik.gov.tr/cocuksucdagitimapp/cocuksuc.zul>, Erişim tarihi: 26.03.2012

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU									
GÜVENLİK BİRİMİNE GELEN VEYA GETİRİLEN ÇOCUK İSTATİSTİKLERİ VERİ TABANI									
İsnat edilen suç türüne ve yaş grubuna göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar									
2010									
	-11		12-14		15-17		Bilinmeyen		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Öldürme	15	3	75	16	262	31	2	-	404
Yaralama	1,177	253	5,747	1,076	19,345	2,548	29	5	30,180
Cinsel suçlar	147	38	604	172	1,394	363	4	1	2,723
Tehdit	33	3	435	155	1,764	373	-	-	2,763
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	10	8	57	78	721	302	2	-	1,178
Konut dokunulmazlığının ihlali	15	-	107	13	231	20	-	-	386
Hakaret	19	4	183	66	590	151	-	1	1,014
Cebir	18	3	152	35	435	134	-	-	777
Hırsızlık	1,134	250	6,682	557	12,373	855	6	-	21,857
Yağma (Gasp)	58	1	460	11	1,026	29	2	-	1,587
Mala zarar verme	298	11	869	32	1,630	72	3	1	2,916
Yangın çıkarma	17	-	55	5	202	3	-	-	282
Trafik suçları	9	-	78	4	372	10	-	-	473
Genel ahlaka aykırı suçlar	3	-	9	4	45	9	-	-	70
Aile düzenine karşı suçlar	27	18	47	34	295	104	-	-	525
Çevreye karşı suçlar	27	5	37	5	56	11	-	-	141
Görevli memura mukavemet	3	-	47	6	400	25	-	-	481
Adliye karşı suçlar	8	2	36	28	126	54	-	-	254
Sahtecilik	2	1	63	13	288	37	-	-	404
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak	21	4	429	45	4,909	138	6	-	5,552
Toplumsal olaylar	19	3	147	6	485	27	1	-	688
5682 Sayılı Kanun'a muhalefet	10	1	11	6	40	3	-	-	71
6136 Sayılı Kanun'a muhalefet	6	-	147	-	913	8	-	-	1,074
Diğer	270	39	1,542	206	4,887	600	42	7	7,593
Toplam	3,346	647	18,019	2,573	52,789	5,907	97	15	83,393

<http://www.tuik.gov.tr/cocuksucdagitimapp/cocuksuc.zul>, Erişim tarihi:26.03.2012

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU									
GÜVENLİK BİRİMİNE GELEN VEYA GETİRİLEN ÇOCUK İSTATİSTİKLERİ VERİ TABANI									
İsnat edilen suç türüne ve güvenlik birimi tarafından yapılan işlem türüne göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar									
2010									
	Ailesine teslim / Akrabasına teslim		Sağlık kuruluşuna teslim		Eğitim kuruluşuna teslim		Diğer		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Öldürme	78	19	15	4	-	-	18	2	404
Yaralama	3,909	909	140	38	43	2	569	58	30,180
Cinsel suçlar	269	341	3	8	-	-	97	33	2,723
Tehdit	192	64	1	-	-	-	48	9	2,763
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	105	200	-	-	-	-	43	73	1,178
Konut dokunulmazlığının ihlali	40	7	-	-	-	-	15	1	386
Hakaret	90	33	-	-	-	-	26	5	1,014
Cebir	45	9	-	-	-	-	13	3	777
Hırsızlık	1,208	133	1	-	2	-	327	22	21,857
Yağma (Gasp)	53	2	-	-	-	-	4	-	1,587
Mala zarar verme	410	18	-	-	6	-	82	3	2,916
Yangın çıkarma	42	-	-	-	-	-	10	1	282
Trafik suçları	21	1	-	-	-	-	-	-	473
Genel ahlaka aykırı suçlar	6	2	-	-	-	-	1	-	70
Aile düzenine karşı suçlar	76	80	4	3	-	1	12	7	525
Çevreye karşı suçlar	76	19	-	-	3	-	19	2	141
Görevli memura mukavemet	10	1	-	-	-	-	5	-	481
Adliyeye karşı suçlar	11	2	-	1	-	-	1	1	254
Sahtecilik	9	3	-	-	-	-	-	-	404
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak	66	8	1	-	2	-	22	1	5,552
Toplumsal olaylar	7	3	-	-	-	-	1	-	688
5682 Sayılı Kanun'a muhalefet	7	-	-	-	-	-	4	-	71
6136 Sayılı Kanun'a muhalefet	31	-	-	-	-	-	2	-	1,074
Diğer	550	79	1	-	2	-	71	4	7,593
Toplam	7,311	1,933	166	54	58	3	1,390	225	83,393

<http://www.tuik.gov.tr/cocuksucdagitimapp/cocuksuc.zul>, Erişim tarihi:26.03.2012

**CEZA MAHKEMELERİNE AÇILAN DAVALARDAKİ ÇOCUK SANIKLARIN
MAHKEME TÜRÜNE, YAŞ GRUPLARINA VE YILLARA GÖRE DAĞILIMI
(2001-2010)**

MAHKEME TÜRÜ	2010 YILI									%	100.000 ÇOCUK NÜFUSUNDAKİ SANIK SAYISI
	12-15 YAŞ			16-18 YAŞ			TOPLAM				
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM		
CMK 250.MAD. İLE GÖREVLİ AĞIR CEZA MAH. ÇOCUK MAHKEMELERİ	987	107	1094	2018	200	2218	3005	307	3312	2,5	43
ÇOCUK AĞIR CEZA MAHKEMELERİ	22084	2863	24947	34654	2767	37421	56738	5630	62368	46,8	807
AĞIR CEZA MAHKEMELERİ	1363	65	1428	2036	99	2135	3399	164	3563	2,7	46
ASLİYE CEZA MAHKEMELERİ	3272	199	3471	5049	313	5362	8321	512	8833	6,6	114
SULH CEZA MAHKEMELERİ	15976	1221	17197	18751	1297	20048	34727	2518	37245	28,0	482
İCRA CEZA MAHKEMELERİ	5311	1128	6439	10106	1321	11427	15417	2449	17866	13,4	231
TRAFİK MAHKEMELERİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
FİKRİ VE SINAİ HAK.CEZA MAHKEMELERİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
TOPLAM	48997	5583	54580	72623	5998	78621	121620	11581	133201	100,0	1723

http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2010/cocuk/cocuk3.pdf

**CEZA MAHKEMELERİNDE HAKLARINDA HAPİS CEZASI KARARI VERİLEN ÇOCUK
SANIKLARIN YAŞ GRUPLARINA VE MAHKEME TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI
(2001-2010)**

MAHKEME TÜRÜ	2010 YILI						
	12-15		16-18		12-18 YAŞ TOPL.		
	E	K	E	K	E	K	TOPLAM
CMK 250.MAD. İLE GÖREVLİ ACM. ÇOCUK MAHKEMELERİ	281	16	627	48	908	64	972
ÇOCUK AĞIR CEZA MAHKEMELERİ	1406	172	2679	143	4085	315	4400
AĞIR CEZA MAHKEMELERİ	543	8	971	12	1514	20	1534
ASLİYE CEZA MAHKEMELERİ	979	21	1769	30	2748	51	2799
SULH CEZA MAHKEMELERİ	1140	63	2176	49	3316	112	3428
İCRA CEZA MAHKEMELERİ	12	2	47	1	59	3	62
TRAFİK MAHKEMELERİ	0	0	0	0	0	0	0
FİKRİ VE SINAİ HAK.CEZA MAH.	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	4361	282	8269	283	12630	565	13195

http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2010/cocuk/cocuk21.pdf

Toplam 12-15: 4643 çocuk

Toplam 16-18: 8552 çocuk

ÇOCUK VE ÇOCUK AĞIR CEZA MAHKEMELERİNDE SONUÇLANAN DAVALARDAKİ SANIKLARIN KARAR TÜRÜNE VE MAHKEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1/1/2010-31/12/2010)

MAHKEMENİN YERİ	MAHKUMİYET		DAVANIN DÜŞMESİ			KARAR TÜRÜ											TOPLAM
	BERAAT	UZLAŞMA NEDENİ	ZAMANAŞIMI NEDENİ	DİĞER NEDENLERLE	HÜKÜM AÇIKL. GEREĞİNCE BIRAKILMASI	CEZA VERİLMESİNE YER OLMADIĞI	DAVANIN REDDİ	ÖZEL YASALAR GEREĞİNCE DAVANIN ERTELENMESİ	TCK 321.MADDE GEREĞİNCE VERİLEN KARARLAR	TCK 76/MADDE UYARINCA ORTADAN KALDIRILMASI	YETKİSİZLİK, GÖREVSİZLİK, BİRLEŞTİRME	BASKA ADLI BİRİNE AKTARILAN	DİĞER				
														MAHKUMİYET			
ADANA	941	545	24	8	270	1173	14	7	2	0	0	261	0	95	3340		
ANKARA	1863	1598	271	52	684	1747	50	31	4	1	0	495	0	30	6786		
ANTALYA	396	146	0	5	226	303	23	2	1	0	0	294	0	33	1429		
AYDIN	305	192	4	5	74	215	6	0	0	0	0	2	0	11	814		
BAKIRKÖY	3252	1591	268	119	858	1576	104	25	2	1	3	878	0	48	8716		
BALIKESİR	174	245	0	2	185	350	0	1	0	0	0	24	0	19	1000		
BATMAN	211	222	0	0	35	325	26	2	0	0	0	413	0	19	1257		
BERGAMA	68	68	0	0	37	61	7	0	0	0	0	25	0	0	256		
BEYOĞLU	298	191	29	29	74	124	3	12	1	0	0	56	0	1	807		
BURSA	1177	676	147	1	326	1037	86	7	0	2	5	231	0	249	3944		
DENİZLİ	462	420	61	4	263	228	72	2	0	0	0	52	0	13	1577		
DIYARBAKIR	1369	829	96	48	217	1439	130	4	4	1	0	1262	0	25	5414		
EDİRNE	282	157	0	0	117	157	12	4	0	0	0	84	0	5	818		
ELAZIĞ	176	106	3	0	77	242	8	0	0	0	0	0	0	3	615		
ERZURUM	284	195	0	1	236	284	34	0	0	0	0	67	0	57	1158		
ESKİŞEHİR	466	278	0	6	343	97	140	0	0	0	0	84	0	59	1473		
EYÜP	416	182	45	139	112	516	81	4	0	0	0	14	0	222	1731		
GAZİANTEP	900	509	17	25	202	779	11	2	1	2	1	134	0	4	2587		
GAZİOSMANPAŞA	619	393	1	0	120	579	22	28	0	0	0	243	0	106	2111		
İSKENDERUN	132	102	2	8	45	87	4	3	0	7	0	21	0	0	411		
İSTANBUL	1469	905	241	383	234	867	65	9	1	2	0	474	2425	58	7133		
İZMİR	2860	2488	73	67	970	2408	102	15	11	3	0	349	0	76	9422		
KADIKÖY	233	177	1	41	76	139	3	0	0	0	0	36	0	9	715		
KARTAL	352	897	144	33	212	970	20	6	2	0	0	64	0	9	2709		
KAYSERİ	558	319	0	0	275	595	29	3	0	1	0	491	0	24	2295		
KOCAELİ	549	77	0	0	143	152	19	0	2	0	0	149	333	14	1438		
KONYA	85	276	0	4	592	565	10	0	0	0	0	207	0	4	1743		
MALATYA	539	161	0	0	113	320	153	0	0	0	0	17	0	45	1348		
MERSİN	1060	617	28	8	291	859	76	3	0	0	0	121	0	11	3074		
ORDU	60	41	1	1	103	118	20	0	0	0	0	99	0	26	469		
OSMANİYE	290	43	0	0	49	174	1	3	0	0	0	6	0	2	568		
SAKARYA	402	134	0	0	116	96	12	0	5	0	0	165	0	57	987		
SAMSUN	414	296	0	1	324	222	18	0	0	0	0	68	0	22	1355		
SİNCAN	237	153	7	2	166	274	35	0	0	1	0	188	0	6	1069		
SİVAS	111	398	0	0	282	185	29	1	1	0	0	61	0	25	1063		
SÖKE	83	117	0	0	36	125	10	0	0	0	0	20	0	3	394		
ŞANLIURFA	328	233	32	7	128	641	66	4	0	0	0	295	0	61	1795		
TEKİRDAĞ	267	72	0	4	74	284	11	0	0	0	0	50	0	9	770		
TRABZON	141	101	1	3	70	121	20	0	0	0	0	11	0	0	468		
ÜSKÜDAR	956	546	40	49	186	405	63	8	3	0	0	297	0	46	2599		
TOPLAM	24785	16596	1536	1054	8941	20843	1595	186	40	21	9	7798	2758	1506	87658		

http://www.adliscil.adalet.gov.tr/istatistik_2010/cocuk/cocuk6.pdf

ÇOCUK VE ÇOCUK AĞIR CEZA MAHKEMELERİNE AÇILAN(*) DAVALARIN SUÇ TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI
(1/1/2010-31/12/2010)

İSNAD EDİLEN SUÇ İLE İLGİLİ KANUN	SANIK SAYISI														
	SUÇ SAYISI	%	T.C. UYUKLU									YABANCI UYUKLU		TOPLAM	%
			12-15 YAŞ			16-18 YAŞ			YAŞ VEYA CİNSİYETİ BİLİNMEYEN (**)	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM							
MALVARLIĞINA KARŞI (TCK 141-169)	38233	39,6	16393	1594	17987	18801	1311	20112		78	37	19	38233	39,6	
VÜCUT DOKUNULMAZLIĞINA KARŞI (TCK 86-89)	18081	18,7	5917	976	6893	10077	1073	11150		17	18	3	18081	18,7	
HÜRRİYETE KARŞI SUÇLAR (106-124)	11799	12,2	4638	390	5028	6337	418	6755		6	7	3	11799	12,2	
KAMUNUN SAĞLIĞINA KARŞI (185-196)	10429	10,8	2228	96	2324	7949	138	8087		5	12	1	10429	10,8	
ŞEREFE KARŞI SUÇLAR (TCK 125-131)	3723	3,9	933	407	1340	1943	436	2379		1	3	0	3723	3,9	
ATEŞLİ SİLAH VE BİÇAK İLE DİĞER ALET HK. KANUN (6136 SA)	2158	2,2	693	23	716	1413	24	1437		2	3	0	2158	2,2	
CİNSEL DOKUNULMAZLIĞA KARŞI (TCK 102-105)	1593	1,7	704	27	731	839	15	854		7	0	1	1593	1,7	
KAMU İDARE. GÜV. VE İŞ. KARŞI SUÇLAR (TCK 247-266)	1261	1,3	289	35	324	898	36	934		2	1	0	1261	1,3	
ADLİYEYE KARŞI SUÇLAR (TCK 267-298)	1006	1,0	247	149	396	470	134	604		0	5	1	1006	1,0	
TERÖRLE MÜCADELE KANUNU (3713 SA)	987	1,0	356	11	367	593	26	619		1	0	0	987	1,0	
GENEL TEHLİKE YARATAN SUÇLAR (TCK 170-180)	981	1,0	386	3	389	580	12	592		0	0	0	981	1,0	
ANAYASAL DÜZENE VE BU DÜZ. İŞL. KARŞI (TCK 309-316)	839	0,9	386	10	396	419	23	442		1	0	0	839	0,9	
KAMU GÜVENİNE KARŞI SUÇLAR (197-212)	815	0,8	205	78	283	405	94	499		1	23	9	815	0,8	
TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ KANUNU (2911 SA)	692	0,7	269	10	279	372	41	413		0	0	0	692	0,7	
KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU (5607 SA)	645	0,7	260	1	261	379	3	382		0	1	1	645	0,7	
KAMU BARIŞINA KARŞI SUÇLAR (213-222)	525	0,5	131	18	149	352	23	375		1	0	0	525	0,5	
AİLE DÜZENİNE KARŞI SUÇLAR (TCK 230-234)	425	0,4	72	67	139	223	62	285		1	0	0	425	0,4	
FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU (5846 SA)	403	0,4	138	0	138	263	0	263		2	0	0	403	0,4	
HAYATA KARŞI SUÇLAR (TCK 81-85)	369	0,4	120	10	130	232	7	239		0	0	0	369	0,4	
BİLİŞİM ALANINDA SUÇLAR (TCK 243-246)	315	0,3	55	10	65	240	10	250		0	0	0	315	0,3	
GENEL AHLAKA KARŞI SUÇLAR (TCK 225-229)	160	0,2	42	4	46	100	13	113		1	0	0	160	0,2	
PASAPORT KANUNU (5682 SA)	111	0,1	6	0	6	13	1	14		0	86	5	111	0,1	
ORMAN KANUNU (6831 SA)	79	0,1	39	0	39	39	0	39		1	0	0	79	0,1	
ÖZEL HAYATA VE HAYATIN GİZLİ AL. KARŞI (TCK 132-140)	71	0,1	19	5	24	39	8	47		0	0	0	71	0,1	
TÜTÜN VE ALKOL PİYASASI DÜZ. KUR. TEŞKİLAT. GÖR. HK.K.(4733 SA)	49	0,1	24	0	24	25	0	25		0	0	0	49	0,1	
İŞKENCE VE EZİYET (TCK 94-96)	42	0,0	15	0	15	26	1	27		0	0	0	42	0,0	
UYUŞTURUCU MADDELERİN MURAKABESİ HK. KANUN (2313 SA)	31	0,0	10	0	10	20	1	21		0	0	0	31	0,0	
DEVLETİN EGE. AL. VE ORG. SAYG. KARŞI (TCK 299-301)	30	0,0	17	1	18	11	1	12		0	0	0	30	0,0	
ATATÜRK ALEYHİNE İŞL. SUÇLAR HK. KANUN (5816 SA)	30	0,0	16	1	17	11	0	11		0	2	0	30	0,0	
SPOR MÜS. ŞİDDET VE DÜZENSİZLİĞİN ÖN. DAIR K.(5149 SA)	30	0,0	8	0	8	22	0	22		0	0	0	30	0,0	
DEVLET SIRLARINA KARŞI SUÇLAR VE CASUSLUK (TCK 326-339)	24	0,0	10	0	10	14	0	14		0	0	0	24	0,0	
MARKALARIN KORUNMASI HAKKINDA KHK. (556 SA)	22	0,0	6	0	6	15	1	16		0	0	0	22	0,0	
ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR	18	0,0	3	0	3	13	2	15		0	0	0	18	0,0	
MÜSADERE TALEPLERİ (54-55)	411	0,4	114	4	118	284	5	289		3	1	0	411	0,4	
DİĞER SUÇLAR	146	0,2	42	4	46	73	15	88		8	4	0	146	0,2	
TOPLAM	96533	100,0	34791	3934	38725	53490	3934	57424		138	203	43	96533	100,0	

(*) :Yıl içinde açılan ve bozularak gelen toplam dava, sanık sayıları alınmıştır. (**):Uyap kayıtlarında T.C. nosu girilmediğinden yaş ve cinsiyete göre tasnif edilemeyen sanık sayısı

**ÇOCUK VE ÇOCUK AĞIR CEZA MAHKEMELERİ İŞ YÜKÜNÜN
DAVA SAYISINA VE MAHKEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1/1/2010-31/12/2010)**

MAHKEMENİN YERİ	GELEN İŞ				YIL İÇİNDE ÇIKAN İŞ	BİR SONRAKI YILA DEVREDEN İŞ	ÇIKANIN GELENE (%)	M*
	GEÇEN YILDAN DEVREDEN	YIL İÇİNDE AÇILAN	BOZULANLARA GELEN	TOPLAM GELEN				
ADANA	2200	2430	64	4694	1884	2810	40,1	412
ANKARA	2599	2733	148	5480	3153	2327	57,5	294
ANTALYA	535	1802	0	2337	892	1445	38,2	265
AYDIN	119	300	5	424	323	101	76,2	126
BAKIRKÖY	5222	6030	125	11377	4997	6380	43,9	375
BALIKESİR	383	337	1	721	375	346	52,0	368
BATMAN	171	605	3	779	423	356	54,3	184
BERGAMA	77	91	1	169	118	51	69,8	219
BEYOĞLU	1452	1122	11	2585	480	2105	18,6	794
BURSA	1355	1534	76	2965	1650	1315	55,6	295
DENİZLİ	553	892	64	1509	716	793	47,4	290
DIYARBAKIR	1552	1614	63	3229	2089	1140	64,7	257
EDİRNE	220	380	11	611	390	221	63,8	203
ELAZIĞ	86	464	30	580	350	230	60,3	135
ERZURUM	290	511	22	823	400	423	48,6	275
ESKİŞEHİR	843	936	0	1779	640	1139	36,0	453
EYÜP	1102	607	0	1709	855	854	50,0	482
GAZİANTEP	1061	1454	0	2515	1326	1189	52,7	291
GAZİOSMANPAŞA	532	1255	1	1788	1070	718	59,8	193
İSKENDERUN	150	226	2	378	204	174	54,0	270
İSTANBUL	3914	3597	69	7580	4034	3546	53,2	349
İZMİR	2803	4633	219	7655	4703	2952	61,4	217
KADIKÖY	765	754	43	1562	437	1125	28,0	551
KARTAL	1586	2011	30	3627	1369	2258	37,7	406
KAYSERİ	543	1013	7	1563	1112	451	71,1	168
KOCAELİ	585	570	49	1204	629	575	52,2	335
KONYA	1444	1697	0	3141	940	2201	29,9	498
MALATYA	152	440	33	625	512	113	81,9	97
MERSİN	789	1290	48	2127	1373	754	64,6	205
ORDU	102	237	0	339	226	113	66,7	167
OSMANİYE	166	388	29	583	278	305	47,7	244
SAKARYA	262	569	36	867	470	397	54,2	221
SAMSUN	577	750	16	1343	599	744	44,6	348
SİNCAN	187	488	7	682	440	242	64,5	165
SİVAS	189	530	0	719	489	230	68,0	148
SÖKE	100	152	21	273	193	80	70,7	177
ŞANLIURFA(*)	422	882	5	1309	973	336	74,3	147
TEKİRDAĞ	235	301	19	555	344	211	62,0	242
TRABZON	167	255	4	426	231	195	54,2	266
ÜSKÜDAR	1342	1506	63	2911	1289	1622	44,3	373
TOPLAM	36832	47386	1325	85543	42976	42567	50,2	312

M* : Ortalama yargılama süresi (Gün)

http://www.adliscil.adalet.gov.tr/istatistik_2010/cocuk/cocuk5.pdf